

GÖTEBORGS UNIVERSITET
LITTERATUR, IDÉHISTORIA OCH RELIGION

RKT230 Examensarbete för magisterexamen i
religionsvetenskap.

ISLAM PÅ NÄTET

-

Ett svenskt muslimskt cyberlandskap i förändring.

ISLAM ONLINE

-

A Transforming Swedish Muslim Cyber Landscape

Författare: Ann-Cathrine Andersson
Handledare: Prof. Göran Larsson
Ämne: Religionsvetenskap
Termin och kurs: HT 2012, RKT230
Examinator: Dr. Daniel Andersson

ABSTRACT

This study is based on the discussion of the rapid development and use of the Internet and its role in transforming the religious landscape. More specifically it focuses on the Swedish Muslim cyber landscape and how this has changed over the passed twelve years. Göran Larrsons study *Svenska cybermuslimska miljöer i början av det 21 århundradet (Swedish Cybermuslim Enviroments in the start of the Twentyfirst Century)* from 2001, is being used as a starting and reference point. The general purpose of this essay is to study religious change online. The specific aim is to investigate if and in that case, how and why the Swedish cyber-Islamic landscape has changed and developed in the last twelve years.

The questions to be answered in this study are:

- What Muslim actors (groups, individuals and organizations) are represented on Swedish web pages in 2013?
- Have the Swedish Muslim cyber landscape changed with respect to the number of web pages, content and actors since 2001, and can these changes be understood and analyzed with the help of existing research on religion and new media and Islam and Muslims in Sweden?

The result of this essay shows that there has been a dramatic change regarding the activity in the Swedish Muslim cyber landscape. There has been an increase of four hundred percent in the number of pages, from thirty-two in 2001 to hundred and forty 2013. Amongst other things the study reveals that more different interpretations and expressions of Islam can be found in the Swedish Muslim cyber landscape today compared to 2001, and there seem to be a larger degree of competition between groups and interpretations today. These changes are analysed and discussed with previous research and the possible explanations to this dramatic change on-line is linked to changes off-line, such as increased individualisation and relativization of religious authority, where alternative interpretations of Islam (both conservative and liberal) take more space. The changes in the Swedish Muslim cyber landscape may also reflect a larger degree of competition between Muslim groups and orientations off-line. Many Muslims in Sweden experience a situation of discrimination which also contribute to an increased activity online when the internet can be a place for marginalized voices to be heard. In the chapter's concluding section speculative questions are being raised about which groups dominate the Swedish cyber-Muslim environment.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

ABSTRACT	1
1. INLEDNING	4
1.1 INTRODUKTION	4
1.2 ISLAM & MUSLIMER I SVERIGE	7
1.2.3 ATTITYDFÖRÄNDRINGAR OCH ISLAMOFOBI	8
1.3 DISPOSITION	10
2. METOD	12
2.1 EN SVENSK CYBERMUSLIMSK MILJÖ - AVGRÄNSNING & URVAL	12
2.1.1 DEFINITIONER & SÖKKRITERIER	12
2.1.2 LÄNKAR OCH LÄNKANALYS	14
2.1.3 METODDISKUSSION	14
3. TIDIGARE FORSKNING & TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	17
3.1 RELIGION & INTERNET - NETWORKED RELIGION	17
3.1.1 NETWORKED COMMUNITIES	18
3.1.2 STORIED IDENTITIES	19
3.1.3 SHIFTING AUTHORITY	20
3.1.4 CONVERGENT PRACTICE	22
3.1.5 MULTISITE REALITY	23
3.1.6 SAMMANFATTNING - RELIGION & INTERNET	23
3.2 ISLAM & INTERNET	24
3.2.1 MINORITETER OCH MÅNGFALD	27
3.2.2 RELIGIÖS RÅDGIVNING ONLINE – FATWANS FÖRÄNDRADE KARAKTÄR	28
3.2.3 SAMMANFATTNING – ISLAM & INTERNET	28
3.3 SVENSKA CYBERMUSLIMSKA MILJÖER I BÖRJAN AV DET 21 ÅRHUNDRADET	29
4. RESULTAT	32
4.1 EN SVENSK CYBERMUSLIMSK MILJÖ 2013	32
4.1.1 DISKUSSION AV KATEGORIER	33
4.1.2 INFORMATIONSSIDOR, NATIONELLA FÖRENINGSSIDOR, INSTITUT & FORUM	35
4.1.3 GEOGRAFISKT KNUTNA FÖRENINGAR, FÖRSAMLINGAR & ORGANISATIONER SAMT NÄTSIDOR FÖR BARN & UNGA	37
4.1.4 ÖKAD MÅNGFALD	38
4.1.5 NÄTSIDOR FÖR KVINNOR	42
4.1.6 INTERAKTIVA TJÄNSTER	44
4.1.7 WEBBUTIKER & ÖVRIGA SIDOR	45
4.1.8 LÄNKANALYS	46
4.2 SAMMANFATTNING – EN SVENSK CYBERMUSLIMSK MILJÖ 2013	48
5. ANALYS	50
5.1 FÖRÄNDRINGAR OFFLINE - FÖRÄNDRINGAR ONLINE	51
5.2 INTERNET - ETT MEDIUM FÖR DE MARGINALISERADE	52
5.2.1 DEBATTER OM ISLAM, MUSLIMER & ISLAMOFOBI	54

5.3 NÄTSIDORNAS INBÖRDES RELATIONER	55
5.4 SAMMANFATTNING & AVSLUTANDE REFLEKTIONER	57
BILAGA 1: ORD- OCH BEGREPPSLISTA	59
<i>KÄLLOR</i>	61
<i>APPENDIX</i>	64

1. INLEDNING

1.1 INTRODUKTION

Internet är en av de viktigaste kanalerna för kommunikation och informationssökning idag. Enligt Nordiskt Informationscenter för Medie- och Kommunikationsforskning (Nordicom) har det skett en dramatisk ökning av internetanvändandet bland Sveriges befolkning det senaste årtiondet. Nordicoms Internetbarometer för Sverige 2011 visar att den andel av Sveriges invånare som använder internet dagligen har ökat från 31 procent år 1999 till dryga 74 procent år 2011 (Nordicom Sverige 2011 s. 8-9). Det är således mer än dubbelt så många invånare i Sverige idag som använder internet dagligen än för drygt tio år sedan. En internationell jämförelse gör denna utveckling än tydligare. International Telecommunication Union (ITU) mäter med ICT Development Index (IDI) tillgång och användning av ICT (Information and Communication Technology) och kunskap om de samma. Mätningarna görs årligen i 155 av världens länder sedan 2008.¹ När det gäller användning av internet ligger Sverige så högt som på andra plats efter Sydkorea med index 7.84 av 10 i rapporten från 2011². Man kan se en tydlig utveckling av en alltmer utbredd användning av internet i Sverige och på många andra håll i världen vilket påverkar och utmanar hela samhället, även ett samhälles religiösa uttryck. En enkel sökning på internet antyder att det är en regel snarare än ett undantag för svenska församlingar, vare sig de är kristna, muslimska eller judiska, att ha en hemsida idag. Antalet nätsidor med ett religiöst/andligt budskap växer i antal hela tiden (Larsson 2006).

Människor har idag via internet och andra medier tillgång till mer information än någonsin tidigare och information är dessutom enkel och relativt billig att hämta hem vilket i sin tur gör det enklare att överskrida geografiska, kulturella, politiska och religiösa gränser. Religion är inte längre begränsad till gemenskaper i fysiska lokaler. Utvecklingen av ny informations- och kommunikationsteknologi kan även ses som en del av en större samhällsförändring där relationer och interaktion i samhället över lag kännetecknas av en större flexibilitet och

¹ IDI användarindex fokuserar på Internet och mäter: ”1. Percentage of individuals using the Internet. 2. Fixed (wired)-broadband Internet subscriptions per 100 inhab. 3. Active mobile-broadband subscriptions per 100 inhab. On a scale from 1-10, where 10 is complete access.” S. 18 i ITUs IDI rapport.

² Se ITUs IDI rapport s. 42:

http://www.itu.int/ITU-D/ict/publications/idi/material/2012/MIS2012_without_Annex_4.pdf Hämtad 13-01-18

rörlighet där geografi inte längre är avgörande (Campbell 2009). Religiöst och andligt intresserade personer som har tillgång till en dator med internetuppkoppling kan idag nå ett brett utbud av alternativa religiösa och andliga riktningar på nätet. Bara på några ”klick” kan du ta dig från kristna cyberkyrkors enorma gudstjänster i USA till ett Buddhistcentras guidade meditation och avslappning online för att sedan gå vidare till vägledning i trosfrågor från muslimska ulama (muslimska lärde). Detta skapar enligt vissa forskare nya möjligheter och större utrymme för individen att mer självständigt formulera sin religiösa identitet och utmana religiösa auktoriteter, traditioner och normer (Lövheim 2006). Detta ses, som jag kommer att diskutera längre fram, både som problematiskt och som en tillgång både för individen och religiösa auktoriteter.

Min uppsats tar sin utgångspunkt i diskussionen om den snabba utvecklingen och användningen av internet och dess roll i förändringen av det religiösa landskapet. Enligt Mia Lövheim³ är mediers funktion i människors liv mer än bara praktisk och organisatorisk, de är ett verktyg för att försök skapa mening i livet (Lövheim 2006 s. 11). Hur ny media används av religiösa personer och grupper är ett relativt ungt forskningsområde vilket fått allt större uppmärksamhet av religionsforskare världen över det senaste årtiondet. Etnologen Ingvar Svanberg beskriver denna utveckling med entusiasm: ”Det kanske mest spännande som sker i det samtida religiösa landskapet är utvecklingen av religioner i cybervärlden. Här finns en vitalitet och mångfald som vi förmodligen aldrig skådat tidigare.” (Svanberg 2005 s. 7-8).

Med denna bakgrund och med tanke på hur omfattande användningen av internet är idag och hur dramatiskt användningen i Sverige ökat de senaste tolv åren, blev jag intresserad av att undersöka vilka effekter denna utveckling kan ha haft på det svenska religiösa cyberlandskapet. I mina religionsvetenskapliga studier riktade jag tidigt in mig på islam och jag är nu intresserad av att studera islam i en ny miljö - på nätet. Det finns många internationella studier som fokuserar på islam och internet, både i länder med en muslimsk majoritetsbefolkning och i länder där muslimer är en minoritet, vilket jag återkommer till längre fram. Det är dock ett fåtal undersökningar, mig veterligen, som behandlar det svenska muslimska cyberlandskapet. Göran Larsson, professor i religionsvetenskap vid Göteborgs Universitet, har gjort ett flertal studier av religion och internet i allmänhet och islam och internet i synnerhet. Hans studie *Svenska cybermuslimska miljöer i början av det 21*

³ Mia Lövheim är professor i religionsvetenskap vid Uppsala universitet och har forskat om religion och Internet sedan slutet av 1990-talet.

århundradet är ett exempel på en studie med fokus på islam och internet i Sverige. Ett annat exempel jag funnit är en studie av Viveka Dahlkvist, lärarstudent vid Kristianstads universitet, med titeln *Svensk cyberislam: en kvalitativ undersökning av svenska islamiska webbsidor* (2010). Hon tittar närmare på fem svenska muslimska nätsidor och hur muslimska ungdomar gör sina röster hörda på nätet, vilka typer av frågor de diskuterar och söker svar på. Det finns dock fortfarande ett stort glapp i forskning som berör islam på internet i en svensk kontext vilket motiverar min undersökning. De kanadensiska sociologerna Lorne L. Dawson och Douglas E. Cowan påpekar också att det finns ett stort behov av fler och bättre undersökningar som behandlar vem som använder internet i religiösa syften, hur de använder det och varför (Dawson & Cowan 2004). Min undersökning kommer förhoppningsvis bli ett bidrag till en bättre förståelse av hur det svenska muslimska cyberlandskapet ser ut idag och varför det ser ut som det gör.

Efter att ha läst Göran Larssons undersökning *Svenska cybermuslimska miljöer i början av det 21 århundradet* (Larsson 2003) kändes denna som en god utgångspunkt för att se hur det cybermuslimska landskapet förändrats över tid. Jag vill titta närmare på vilka muslimska aktörer som använder sig av internet som informations- och kommunikationskanal i Sverige idag. Har aktiviteten på internet ökat nämnvärt det senaste årtiondet? I så fall på vilket sätt och vad kan denna förändring bero på? Finns det aktiva muslimska grupper och riktningar idag som inte fanns representerade på nätet 2001? Vilka är dessa och varför har i så fall mångfalden ökat? Att säga varför en förändring av det svenska muslimska cyberlandskapet skett är svårt men jag kommer att diskutera olika möjliga förklaringar med utgångspunkt i existerande forskning om religion och internet i allmänhet och islam och internet i synnerhet. Dels kommer jag att diskutera eventuella förändringar utifrån trender och utveckling i samhället i övrigt som kan kopplas till det religiösa landskapet online. Lövheim poängterar att mediers betydelse inte kan förstås isolerat från användarnas sociala kontext och sammanhang: ”De är en del av maktstrukturerna i samhället, som strider om resurser och där vissa grupper har mindre inflytande och mindre resurser än andra.” (Lövheim 2006 s. 15). Internet kan vara ett medel för minoriteter som till exempel muslimer i Sverige, i denna maktkamp.

Jag vill här passa på att rikta ett stort tack till min handledare Göran Larsson vars omfattande kunskaper inom området religion och internet varit en ovärderlig hjälp i genomförandet av

denna studie. Hans konstruktiva kritik och uppmuntrande engagemang har betytt mycket för mig personligen och för uppsatsens kvalitet.

1.2 ISLAM & MUSLIMER I SVERIGE

För att sätta in en svenska cybermuslimsk miljö i relation till den ”fysiska” miljön i Sverige vill jag här ge en kort historisk och nutida bakgrund till islam och muslimer i Sverige.

Jag vill inleda detta avsnitt med att poängtera att varken islam eller muslimer kan definieras som en homogen religion eller grupp, vare sig man talar om muslimer i Sverige eller i Saudiarabien. Islam, liksom alla religioner, rymmer en mängd olika riktningar och tolkningar där uppfattningar av vad som är islam och hur man skall leva för att vara en ”god muslim” etcetera, kan skilja sig mycket mellan olika grupper och från person till person. Hur en person förstår sin religion påverkas också av hens personliga erfarenheter, levnadssituation och kunskaper. Muslimer kan lika lite som kristna, judar eller hinduer förstås som en homogen grupp. Att islam och muslimer har många olika skepnader är något vi kommer att se tydliga exempel på längre fram i denna studie.

Det är svårt att ge en exakt siffra på hur många muslimer det finns i Sverige idag. Då Sverige, i kontrast till till exempel Storbritannien, inte fört statistik över religionstillhörighet sedan 1930, då femton personer uppgav sig vara muslimer (eller ”Muhammedaner” som de kallades då), är alla siffror över antalet muslimer i Sverige högst uppskattande (Borell 2012). Att definiera vem som räknas som muslim och inte är också en problematisk fråga vilket komplicerar statistiken ytterligare. Enligt SST, nämnden för Statligt Stöd till Trossamfund, var 110 000 personer betjänade av islamiska församlingar år 2011. Alla personer som anser sig vara muslimer är dock inte medlem i någon församling så antalet muslimer i Sverige är fler än 110 000. 2010 beräknade forskningsinstitutet PEW att ungefär 451 000 personer i Sverige, hade rötter i muslimska länder (Migrationsinfo). Då detta inte säger något om hur många av dessa som faktiskt anser sig vara muslimer är det inte heller en tillförlitlig siffra över antalet muslimer i Sverige. Det vi vet är dock att det idag finns muslimska församlingar i minst hälften av Sverige kommuner och de har upp till 110 000 medlemmar (Borell 2012 s. 13).

Invandring från länder som historiskt präglats starkt av islam är ett relativt ungt fenomen i Sverige och har haft olika karaktär genom årtiondena. Den första större gruppen personer med en muslimsk bakgrund som invandrade till Sverige kom hit på 1960-talet, främst från Turkiet och delar av dåvarande Jugoslavien och främst i syfte att arbeta. På 1970-talet invandrade muslimer till stor del på grund av familjeanknytning och det var under denna tid som muslimer började skapa en mer permanent tillvaro i Sverige och olika organisationer, moskéer och bönelokaler började etableras (Borell 2012). Den första moskén i Sverige, Nasirmoskén i Göteborg, byggdes 1975 och är av riktningen Ahmadiyya. På 1980- och 90-talet kom många flyktingar med muslimsk bakgrund från bland annat Iran, turkiska Kurdistan, Bosnien, Kosovo, Irak och Somalia. Denna invandringsprocess har gjort att det i Sverige och i övriga Skandinavien finns en stor variation av muslimska riktningar från många olika länder och geografiska områden. Detta skiljer sig, enligt Kate Østergaard, från till exempel Tyskland, Storbritannien och Frankrike som har en mer homogen muslimsk befolkning (Østergaard 2009 s. 2). Antalet muslimer i Sverige har naturligtvis inte enbart med invandring att göra utan fler och fler svenskar konverterar till islam varje år. Anne Sofie Roald uppskattar till exempel att cirka 3500 personer har lämnat svenska kyrkan för att konvertera till islam sedan 1960-talet ("Fler kristna väljer att bli muslimer", 2007). Under 1970-talet handlade det om ett tiotal konvertiter och sedan dess har siffran ökat stadigt.⁴

1.2.3 ATTITYDFÖRÄNDRINGAR OCH ISLAMOFABI

Under 1970-talet kan en attitydförändring gentemot islam och muslimer i Sverige börja skönjas, där islam och muslimer börjar ses som något främmande och hotfullt. Borell förklarar denna förändring utifrån att de muslimer som på 1960 och 70-talet kom till Sverige för att arbeta inte först och främst sågs som "muslimer" i den allmänna debatten. Detta förändrades dock på 1980-talet då en rad internationella händelser, som exempelvis revolutionen i Iran 1979, bidrog till att islam och muslimer börjades ses som något skrämmande och hotfullt:

Vad som tidigare sågs som "invandrare" eller som till exempel "turkar" och "jugoslaver" sågs nu i ökad utsträckning som "muslimer" och den tidigare kritiken mot invandring och invandrare blev nu allt mera en kritik mot vad som uppfattades som muslimers och islams hot mot internationell säkerhet och den västeuropeiska kulturen och livsstilen. (Borell 2012 s. 14-15)

⁴ Antalet personer som konverterar till islam i Sverige idag är ännu högre om man räknar med de som inte hade någon religiös tillhörighet innan konverteringen.

Larsson beskriver denna attitydförändring utifrån ett kompletterande socioekonomiskt perspektiv. Larsson menar att den första ”vågen” av invandring från länder med en muslimsk majoritetsbefolkning var efterfrågad och önskad då det under denna tid fanns ett stort behov av arbetskraft i Sverige. Den flykting- och familjeanknytningsinvandring som dominerat från 1970-talet och framåt ägde däremot rum i en tid av försämrad ekonomi och stigande arbetslöshet, vilket kan ha försvårat integrationen i det nya hemlandet Sverige och samtidigt bidragit till en mer negativ attityd till muslimer (Larsson 2009 s. 484). Denna negativa attityd gentemot islam och muslimer är något som finns kvar i det svenska samhället idag och vi återkommer till denna problematik längre fram då jag bland annat kommer lyfta fram och diskutera hur attityder mot islam och muslimer ”offline” visar sig och får konsekvenser online.

Det kan för kommande diskussioner i denna uppsats vara på sin plats att definiera vad islamofobi egentligen är. Islamofobi är idag ett begrepp som ofta används i diskussioner som har att göra med negativa attityder gentemot islam och muslimer. Religionshistorikern Mattias Gardell definierar islamofobi i sin bok med samma namn som; ”socialt reproducerade fördomar om och aversioner mot islam och muslimer, samt handlingar och praktiker som angriper, exkluderar eller diskriminerar människor på basis av att de är eller antas vara muslimer och associeras till islam.” (Gardell 2010). Denna definition har fått kritik för att vara för vag och luddig (se exempelvis ”Mattias Gardell – Islamofobi” 2010). Begreppet ”Islamofobi” är inte helt oproblematiskt då det inte råddigt någon konsensus i forskarvärlden om vad det egentligen betyder (Borell 2012 s. 15-16). Den amerikanske statsvetaren Erik Bleich har diskuterat och gjort ett försök att råda bot på denna begreppsförvirring genom att definiera islamofobi som; ”urskiljningslösa negativa attityder och känslor riktade mot islam och muslimer” (Borell 2012 s. 16). Borell menar att denna definition är användbar av två anledningar. Dels betonar Bleich definition att de negativa attityderna och känslorna är *urskiljningslösa*. Detta är viktigt menar Borell då islamofobi är ett ogillande mot islam och muslimer som bygger på fördomar vilka i sin tur leder till negativa övergeneraliseringar (stereotyper) där alla muslimer tillskrivs egenskaper som bara en del muslimer har (Borell 2012 s. 16). Dels är Bleich definition användbar, menar Borell, då den frikopplar islamofobi från diskriminerande handlingar som kan vara, men inte nödvändigtvis är, en konsekvens av islamofobiska attityder och känslor, vilket Gardells definition förutsätter. Det är dock viktigt att poängtera att islamofobi som företeelse inte är något modernt fenomen som kom fram först på 1970-talet utan har en lång historia med rötter som går tillbaka redan till korstågens tid på

1000-talet (Gardell 2010). Jag kommer inte att ta ställning för någon definition av begreppet islamofobi här, utan avsikten med detta avsnitt är att belysa och diskutera ett begrepp som kommer att återkomma upprepade gånger i denna studie.

Utifrån redogörelsen i detta avsnitt kan vi se att det finns en mångfald muslimska grupper och individer i Sverige idag. De har rötter i en mängd olika länder och kulturer (inklusive en ”svensk” sådan) och består av en mängd olika muslimska riktningar och idéströmningar som i sin tur förändras och utvecklas i en ”svensk” kontext. För en del muslimer kan internet användas för att hålla kvar banden till ett hemland som har starkare muslimska rötter än Sverige och få rådgivning online om hur man skall hantera den nya situationen som minoritet, från till exempel nätsidor som *askimam.org*. För andra muslimer är internet ett verktyg att bygga nätverk mellan och skapa forum för muslimer i Sverige. Som vi kommer se i denna uppsats används internet av en mängd olika muslimska aktörer i en mängd olika syften. Det pluralistiska muslimska landskap som vuxit fram i Sverige de senaste femtio åren återfinns även på nätet.

1.3 DISPOSITION

I min undersökning kommer jag att undersöka hur den svenska cybermuslimska miljön förändrats och utvecklats under en tid då internetanvändningen i Sverige mer än fördubblats. Min intention är att uppdatera och utveckla Göran Larssons undersökning *Svenska cybermuslimska miljöer i början av det 21 århundradet* med syfte att inventera och analysera det svenska muslimska ”cyberlandskapet” för att få en så heltäckande bild som möjligt av om och hur detta landskap förändrats under ett årtionde då användningen av internet fördubblats i Sverige. Min undersökning intar ett övergripande religionsvetenskapligt perspektiv på förändringar i det svenska muslimska internetlandskapet och underlättar samtidigt för de forskare som vill göra fördjupande studier av islam på nätet i Sverige då den ger en god överblick över hur detta landskap ser ut.

Jag kommer att inleda min studie med att presentera hur jag gått till väga rent metodologiskt för att genomföra undersökningen av det svenska muslimska cyberlandskapet. För att sätta in en svensk cybermuslimsk miljö i ett större sammanhang är det viktigt att ge en bakgrund och ta avstamp i tidigare forskning kring nya medier och religion. I kapitel tre kommer jag därför lyfta fram och diskutera några intressanta perspektiv och teorier som kan hjälpa oss att se hur

utvecklingen av ny informations och kommunikationsteknologi är en del av en större kontext av samhällsförändring som ömsesidigt påverkar och påverkas av religiösa traditioner. Detta kapitel kommer delas upp i tre delar. Den första delen kommer att ta upp relevant forskning som behandlar religion och internet generellt. Kapitlets andra del fokuserar på forskning som mer specifikt fokuserar på islam och internet. I kapitlets sista del kommer jag att redogöra för Göran Larssons undersökning från 2001 som min studie är en vidareutveckling av så att en jämförelse över tid kan göras tydlig. I kapitel fyra presenteras resultatet av min undersökning av det svenska muslimska cyberlandskapet. I kapitel fem kommer jag, med utgångspunkt i den tidigare forskning och de teoretiska perspektiv som lyfts fram i kapitel tre, att diskutera och analysera hur förändringen av muslimska cyberlandskapet kan förklaras, tolkas och förstås.

I texten förekommer en rad begrepp som kan vara nya för läsaren. Jag bifogar därför en lista med ordförklaringar för att underlätta läsningen.⁵

1.4 SYFTE & FRÅGESTÄLLNINGAR

Mitt *övergripande syfte* med uppsatsen är att studera religiös förändring på internet. Mitt mer *specifika syfte* är att med utgångspunkt i Göran Larssons rapport från 2001, undersöka om och i så fall på vilket sätt och varför det svenska cybermuslimska landskapet förändrats de senaste tolv åren.

Mina *frågeställningar* är:

- Vilka muslimska aktörer (grupper, individer och organisationer) finns representerade på Svenska nätsidor 2013?
- Har den svenska cybermuslimska miljön förändrats med avseende på antal sidor, innehåll och aktörer sedan 2001, och hur kan eventuella förändringar i så fall förklaras och analyseras utifrån existerande forskning om religion och ny media samt islam och muslimer i Sverige?

⁵ För ord- och begreppslista, se Bilaga 1.

2. METOD

2.1 EN SVENSK CYBERMUSLIMSK MILJÖ - AVGRÄNSNING & URVAL

2.1.1 DEFINITIONER & SÖKKRITERIER

Mitt syfte med uppsatsen är, som beskrevs ovan, att med utgångspunkt i Göran Larssons rapport från 2001, undersöka hur det Svenska cybermuslimska landskapet förändrats över tid. För att göra det är en inventering av detta landskap nödvändig och mitt material består således av de nätsidor jag hittat och undersökningen har karaktären av en kunskapsöversikt. För att genomföra en sådan inventering och få tillgång till relevant material, det vill säga relevanta nätsidor, krävs tydligt definierade sökord och sökkriterier. Till dessa sökkriterier räknas definitionen av vad en svensk cybermuslimsk miljö är. Eftersom min undersökning delvis är en upprepning och vidareutveckling av Göran Larssons undersökning från 2001 väljer jag att utgå från hans definition av vad en svensk cybermuslimsk miljö är, en definition som jag bedömer vara väl avgränsad och användbar. Användningen av Larssons definition underlättar också jämförelser med hans undersökning vilket tydliggör eventuella förändringar över tid på ett bra sätt. Larsson definierar *en svensk cybermuslimsk miljö* utifrån nätsidors språk, innehåll och avsändare (Larsson 2003 s. 229). Svenska muslimska nätsidor är de sidor som är *skrivna på svenska*, innehåller något som kan uppfattas som *ett muslimskt budskap* och har *en avsändare som utger sig för att vara muslim*. Denna definition ger en god avgränsning då nätsidor om islam och muslimer inte räknas med utan endast nätsidor upplagda och skrivna av muslimer (individer som själva identifierar sig som muslimer) vilket främjar studiens syfte.

När det gäller innehåll som kan kategoriseras som ett ”muslimskt budskap” så har jag dels tittat på nätsidornas layout (bilder, citat och symboler) och dels på innehåll (vilka ämnen som tas upp, vilka texter refereras det till och vem innehållet riktar sig till). Vanliga bilder och symboler som kännetecknar islam är bilder på Koranen, citat på både svenska och arabiska ur Koranen samt till exempel att profeten Muhammeds namn ofta följs med strofen ”över honom vare Guds frid och välsignelser”, när troende muslimer skriver. När det gäller innehåll har det över lag varit lätt att kategorisera en nätsida som muslimsk då sidan ofta talar om vad syftet med sidan är, vem den riktar sig till och med vilket budskap. De ämnen som tas upp på sidan har också varit lätta att kategorisera som muslimska eller icke-muslimska. Det har för det

mesta varit tydligt om avsändaren är en person eller organisation som utger sig för att vara muslim eller inte.

Jag genomförde undersökningen under veckorna sju och åtta i februari 2013 och använde mig av sökmotorn Google.se. Jag började min sökning med sökorden ”Islam Sverige” och har under alla sökningar valt sökalternativet ”Sidor skrivna på svenska” då det är svenska sidor jag varit intresserad av. Ur de träffar jag fick gallrade jag sedan bort de sidor som inte passade in i den definition av en svensk cybermuslimsk miljö jag angav ovan. Jag således även gallrat bort de svenska muslimska nätsidor som är skrivna på andra språk än svenska som till exempel arabiska och persiska. För att bredda min sökning ytterligare har jag även gjort sökningar på olika riktningar och grupper inom islam. Dessa är: Shiitisk islam (med undergrupperna Tolv-shiitisk och Ismailitisk islam) Alevitisk islam, Ahmadiyya islam samt Sufism, Salafism och Wahabism. Följande sökord har jag använt mig av: *Shia islam, Tolv shiitisk islam, Ismailitisk islam, Sufism Sverige, Salafi Sverige, Wahabitisk islam, Alevitisk islam, samt Ahmadiyya Sverige.*⁶ När det gäller de sidor som jag sedan kategoriserat tillhörande några av dessa riktningar har jag valt att utgå från vilken riktning nätsidorna själva anser sig tillhöra, så kallad självidentifiering. För att underlätta en överblick har jag även delat upp de nätsidor jag hittat i olika kategorier eller underrubriker utifrån innehåll, målgrupp, geografi och riktning inom islam (se Appendix). Denna metod av självidentifiering blir lätt att tillämpa men skapar dock andra problem. Samtliga nätsidor som inte uttryckligen säger sig tillhöra någon specifik riktning hamnar i min undersökning under samma kategori, även om de teologiskt kan skilja sig åt. Då det i min undersökning inte finns utrymme för att i större detalj studera nätsidornas teologiska inriktning har jag valt att utgå från självidentifieringsprincipen men jag kommer samtidigt att lyfta fram exempel på sidor som har olika teologiska riktningar och visa på olika ”länkgrupperingar” för att visa vilka sidor som vill associeras med varandra, vilket kan peka på teologiska likheter sidorna emellan. Det finns ett stort och intressant framtida forskningsområde när det gäller teologisk kategorisering av svenska muslimska nätsidor.

⁶ Se Bilaga 1 för förklaringar av de olika riktningarna.

2.1.2 LÄNKAR OCH LÄNKANALYS

Antalet träffar per sökning varierade mellan 3 750 000 och 900 beroende på sökord. Då det är enormt tidskrävande att gå igenom alla träffar valde jag att begränsa mig till de hundra första. Då dessa sökord inte ”fångar” alla de svenska muslimska nätsidor som finns idag har jag även använt mig av ”snöbollsmetoden” då en nätsida ofta leder vidare till en annan via länkar. Jag har varit mycket uppmärksam på och följt alla länkar till andra svenska muslimska nätsidor jag funnit. Länkar är viktiga då de visar vilka sidor som till exempel föreningen eller församlingen för den aktuella sidan vill associeras med och inte. Jag har till exempel upptäckt olika ”länkgrupper”, det vill säga grupper av nätsidor som länkar till varandra. För att gestalta hur de nätsidor jag funnit är sammankopplade, eller inte sammankopplade via länkar har jag fått hjälp av Patrik Lilja⁷ att sammanställa en så kallad *länkanalys*. En länkanalys görs med hjälp av webbaserad programvara som specialiserat sig på att söka av önskade nätsidor och se hur dessa relaterar till varandra och andra nätsidor. Det finns flera olika sådana program tillgängliga på nätet och i detta fall har *IssueCrawler*⁸ används. IssueCrawler beskriver vad deras programvara har för användningsområde på följande sätt;

The IssueCrawler is a web **network location and visualization software**. It consists of crawlers, analysis engines and visualisation modules. It is server-side software that crawls specified sites and captures the outlinks from the specified sites⁹.

Det totala antalet ”in-” och ”utlänkar” från en uppsättning specificerade nätsidor samlas in och analyseras av programvaran. Utifrån dessa analyser kan olika typer av visualiseringar göras av de nätverk av länkar mellan sidor som analysen kartlagt. Dessa visualiseringar har karaktären av ”kartor” som exempelvis kan visa hur specificerade nätsidor länkar till varandra, en så kallad *inter-actor* analys. Dessa webbaserade sökverktyg är mycket användbara för att gestalta en viss miljö på nätet, som till exempel i mitt fall - en svensk cybermuslimsk miljö, vilket vi kommer se exempel på i resultatredovisningen kapitel fem.

2.1.3 METODDISKUSSION

Jag vill betona att jag är mycket väl medveten om att detta urval, samt de sökord jag valt, med största sannolikhet innebär att jag missat ett flertal nätsidor som skulle kunna passa in i min

⁷ Patrik Lilja är universitetsadjunkt på Institutionen för tillämpad informationsteknologi vid Göteborgs universitet. Lilja disputerade i december 2012 med avhandlingen *Contextualizing inquiry. Negotiations of tasks, tools and actions in an upper secondary classroom* vid institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande.

⁸ Se <https://wiki.issuecrawler.net/bin/view/Issuecrawler/WebHome>

⁹ Se http://www.govcom.org/Issuecrawler_instructions.htm ”Description of the Issue Crawler” Hämtat 13-05-22

definition av en svenska cybermuslimsk miljö, men jag tror ändå att min undersökning kan ge en god bild av vilka muslimska aktörer som finns representerade på nätet samt hur det cybermuslimska landskapet förändrats sedan 2001. Jag vill också göra läsaren medveten om att vissa nätsidor faller utanför mina urvalskriterier. Det kan vara sidor som är upplagda av personer som är muslimer men som inte har ett muslimskt budskap och inte heller har de religiösa symboler jag beskrev ovan. Ett exempel på en sådan sida kan vara kvinnojouren *Somaya* som specialiserat sig på stöd till "...våldsutsatta kvinnor med utländska bakgrund och/eller muslimsk identitet" (www.somaya.se "Vi är"). Under min undersökning har jag även stött på en mängd olika bloggar som skrivs av muslimer. Jag har valt att bortse från dessa och enbart riktat in mig på hemsidor då materialet skulle ha blivit alldeles för omfattande om jag tagit med de hundratals bloggar som skrivs av muslimer¹⁰. För att kunna "bevisa" att de nätsidor jag hittat faktiskt finns eller funnits har jag också gjort en Print Screen av alla nätsidors startsidor och samlat dessa i ett dokument som finns tillgänglig för den som är intresserad.

Min ambition har varit att göra en så komplett inventering av det svenska cybermuslimska landskapet som möjligt, men jag är som sagt väl medveten om att jag kan ha missat sidor, att sidor jag fann när jag gjorde min undersökning inte längre finns kvar samt att nya kan ha tillkommit. En inventering av sidor på internet har sina begränsningar då internet är ett enormt sökområde som dessutom är i ständig förändring. Undersökningar av internet får ofta karaktären av "snapshots" eller ögonblick i dess konstanta förändring snarare än en varaktig bild. Jag hoppas dock att jag lyckats få med de flesta svenska muslimska nätsidor som finns på internet i just detta ögonblick i dess snabba utveckling och förändring, då jag följt alla länkar jag stött på vilket lett mig vidare i det växande svenska muslimska cyberlandskapet. De kompletterande sökningar jag gjort på olika grupper inom islam har breddat min undersökning ytterligare.

Ett vanligt forskningsmetodologiskt problem när det gäller studier av religion på internet är att dessa lätt blir deskriptiva. Cowan beskriver hur en mängd vetenskapliga artiklar och böcker publicerats i ämnet utan att innehålla en egentlig kritisk analys: "Rather than a critical analysis of religion in the online environment, these are little more than Internet tour guides and are frequently out of date by the time they reach the bookstore." (Cowan 2011 s. 461).

¹⁰ För dig som är intresserad av muslimer som bloggar så finns en länklista över muslimer som bloggar här: <http://svarten.blogspot.co.uk/2009/02/muslimer-som-bloggar-2.html> Hämtat 13-02-28

Cowan menar att många forskar inom området religion och internet lätt fastnar vid frågorna ”vad?” och ”vem?” utan att gå vidare till ”hur?” och ”varför?”. Jag är medveten om att även min studie riskerar att falla i denna fälla. Min studie av det svenska muslimska cyberlandskapet är dock inte enbart deskriptiv utan handlar även om att undersöka och analysera religiös förändring på internet över tid. Resultatet från undersökningen och kartläggningen av det svenska muslimska cyberlandskapet kopplas till existerande forskning om religion och ny media samt islam och muslimer i Sverige, vilket sedan ligger till grund för en analys som försöker angripa frågorna ”hur?” och ”varför?”. Hur kan eventuella förändringar i det svenska muslimska cyberlandskapet förklaras? Varför har dessa förändringar ägt rum och varför ser det ”nya” landskapet ut som det gör?

Min utgångspunkt i min undersökning av muslimska nätsidor är att inte värdera vad som är autentiskt ”muslimskt” eller ”islamiskt”. Här skulle jag vilja dra paralleller till Gary Bunts resonemang om vad som skall kategoriseras som islam: “‘Islamic beliefs’ are what an individual who describes him- or herself as Muslim undertakes in the name of Islam, whether that practice is approved by ‘authorities’ or not.” (Bunt 2000 s.7). I min studie har jag stött på ett brett spektrum av muslimska riktningar och tolkningar och min intention är inte att rangordna dessa utifrån någon form av ”autenticitetsskala”. Min avsikt med denna uppsats är att visa hur den svenska cybermuslimska miljön förändrats över tid från 2001 till idag 2013, och visa på den mångfald som finns representerad där. Statsvetaren Deborah Wheeler¹¹ skriver att internet har förmågan att få perifera röster att framstå som centrala, ”... make marginal voices seem central”, (Wheeler 2002) vilket är något som kan vara bra att ha i åtanke när man studerar religion på nätet. De som ”hörs” och syns mest på internet är inte alltid de grupper som är störst eller har flest medlemmar i ”verkligheten”, vilket naturligtvis även gäller utanför nätet.

¹¹ Deborah Wheeler är doktor i statsvetenskap och Mellanösternstudier och har i sin forskning fokuserat på internets påverkan av och utveckling i ”den muslimska världen”.

3. TIDIGARE FORSKNING & TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

I följande kapitel kommer jag att lyfta fram några centrala frågor och ämnen som aktuell forskning inom området religion och internet tar upp. Min ambition är att belysa och diskutera några av de förändringar, utmaningar och möjligheter som finns i det föränderliga religiösa landskapet på internet. Avsnittet syftar till att hjälpa oss att sätta in aktiviteter på svenska muslimska nätsidor i ett större sammanhang där samhällsförändring och religiös förändring samspelar, samt att se var och hur egen min undersökning passar in. Jag kommer att dela upp detta kapitel i tre delar. Den första delen kommer att ta upp relevant forskning som behandlar religion och internet generellt. Kapitlets andra del fokuserar på forskning som mer specifikt fokuserar på islam och internet. I kapitlets sista del kommer jag att redogöra för Göran Larssons undersökning från 2001 som min studie är en vidareutveckling av så att en jämförelse över tid kan göras tydlig.

3.1 RELIGION & INTERNET - NETWORKED RELIGION

I detta avsnitt tar jag min utgångspunkt i professor Heidi A. Campbells¹² begrepp *networked religion*. Campbell introducerar begreppet *networked religion* i artikeln *Understanding the Relationship between Religion Online and Offline in a Networked Society* (2011) där hon sammanfattar en kritisk litteraturstudie av forskning med fokus på samspelet mellan ny media och religion. Campbells föreslår i sin studie att religiös aktivitet och praktik på internet kan sammanfattas i begreppet *networked religion* som i sin tur kännetecknas av fem ömsesidigt beroende särdrag; *networked community*, *storied identities*, *shifting authority*, *convergent practice*, och *multisite reality* (Campbell 2011). Dessa fem karaktärsdrag belyser flera av de förändringar, utmaningar och möjligheter i det religiösa landskapet på internet som jag funnit återkommande i diskussioner hos olika forskare som undersöker gränlandet mellan religion och ny media. De är bra utgångspunkter för en översikt över och en kritisk diskussion av tidigare forskning inom ämnet och jag kommer därför att utgå från dessa.

Campbell inleder med att konstatera att det i tidiga studier av ny media och religiositet drogs förhastade och förenklade slutsatser om internets transformativa kraft. Internet med dess nya

¹² Heidi A. Campbell är professor i kommunikation vid A&M Universitetet i Texas och har specialiserat sig på forskning inom området ny media och religion.

möjligheter till kommunikation och ny tillgång till information, ansågs ha potentialen att förändra människors religiositet och religionens struktur totalt. Internet förutspåddes av vissa forskare (till exempel O’Leary 1996 & Brasher 2001) att förändra det religiösa landskapet så till den grad att religion online till slut skulle konkurrera ut religion offline. Campbell hävdar dock att religion online snarare skall ses som ett komplement till religion offline, inte en ersättning av det (Campbell 2011, 2010, 2009). Mia Lövheim är inne på samma spår. Hon hävdar liksom Campbell att medialisering av religion skall ses som en utveckling och utvidgning snarare än en avveckling av religiösa uttryck och utövad religion (Lövheim 2011). Sociologerna Lorne Dawson och Cowan lyfter fram ett liknande perspektiv: ”Life in cyberspace is in continuity with so called ‘real life’ and this holds true for religion as well. People are doing online pretty much what they are doing offline, but they are doing it differently.” (Dawson & Cowan 2004). Det stora skillnaden ligger således inte i det själva faktum att religion finns på nätet utan hur det finns och används på nätet. Nedan kommer jag att gå in närmare på några av dessa skillnader i hur religion ”konsumeras” och ”produceras” på nätet.

3.1.1 NETWORKED COMMUNITIES

En grundläggande åsikt Campbell delar med en mängd forskare¹³ som studerar social förändring är att det i samhället skett en generell utveckling från tätt sammanbundna sociala strukturer till relationer som kännetecknas av löst sammansatta nätverk, en utveckling som även avspeglas i religiös praktik online. Detta är ett tydligt karaktärsdrag i religiösa aktiviteter online och Campbell kallar detta ”*Networked communities*”. Religiösa och andliga gemenskaper online har en annan struktur än traditionella religiösa institutioner, menar Campbell. Enligt Campbells resonemang kan personer från olika grad av religiöst engagemang mötas online med fler valmöjligheter och större rörelsefrihet än i till exempel en församling i en kyrka eller moské:

The study of online religious community shows that, rather than living in a single static religious community, people in contemporary society live in religious social networks that are emergent, varying in depth, fluid, and highly personalized. (Campbell 2011 s. 71)

Campbell poängterar dock att denna utveckling skall ses som en del av den generella samhällsförändring som beskrevs ovan, inte som en utveckling isolerad till religion online i sig. Det är dock viktigt att ifrågasätta huruvida denna ökade rörelsefrihet utnyttjas av religiösa och andligt intresserade personer i någon större utsträckning eller ej. De studier och forskare

¹³ Se exempelvis David Lyon 2000, Zugmunt Bauman 2008 och Anthony Giddens 1999.

som Campbell tar upp i sin litteraturstudie har främst studerat kristna, judiska och nypaganistiska grupper i USA och Europa vars resultat kan inte generaliseras till att vara representativa för andra religiösa traditioner och grupper i andra delar av världen, eller ens en på majoritet av de traditioner som studerats. En troendes aktivitet på nätet kan leda till en ökad rörlighet och delaktighet i löst sammansatta nätverk, men det faktum att denna möjliga rörelsefrihet existerar är ingen garanti för att den utnyttjas av alla. Personer kan teoretiskt också använda internet för att bli en del av tätt sammansatta nätverk där de endast väljer att besöka nätsidor som är en del av en tydligt definierad auktoritär struktur och hierarki offline, även om de geografiskt är löst sammansatta.

3.1.2 STORIED IDENTITIES

Det andra utmärkande draget för *Networked religion* är ”*storied identities*”. Campbell refererar, liksom flera andra forskare inom detta område (Dawson & Cowan 2004, Lövheim 2006, Larsson 2005 & 2003 med flera) till Anthony Giddens och hans resonemang om identitet som något formbart och flytande snarare än givet och statiskt (Giddens 1999). Identitet anses vara något som individen formar och berättar om sig själv i högre grad idag än tidigare. Utbudet och rörligheten som internet erbjuder kan i en religiös kontext potentiellt inspirera individen att experimentera med sin religiösa identitet vilket kan leda till alternativa och högst personliga uttryck av religiositet. Internet skapar möjligheter för individen att besöka tidigare okända platser och forum med nya teologiska och andliga riktningar, världssyner, ideologier och tolkningar – en enorm resurs i identitetsbyggande processer¹⁴. Det kan till exempel kännas enklare att besöka en alternativ riktning eller församling online än att gå till en fysiskt samlingslokal. Campbell lyfter dock även fram att denna ökade valfrihet och formbarhet kan leda till oönskade konsekvenser av ökad osäkerhet, fragmentering och konflikter mellan information och auktoriteter online och dess motsvarigheter offline (Campbell 2011 s. 73). Det finns också forskning som antyder att internet gjort det enklare för religiösa minoritetsgrupper att bevara och utveckla sin religiösa identitet i en ny social, religiös och politisk kontext (Larsson 2003 & 2005). Till exempel kan nyinflyttade muslimer i Sverige, om de så önskar, få råd i hur de skall hantera den nya livssituationen från religiösa lärde online på hemsidor som Ask The Imam. Återigen bör det dock påpekas att dessa

¹⁴ För mer ingående resonemang angående Internet och religiös identitet se med fördel Lövheim 2004 *Intersecting Identities: Young People, Religion and Interaction on the Internet*. Uppsala Universitet. Eller: Lövheim och Linderman 2005 “Constructing Religious Identity on the Internet.” i *Religion and Cyberspace*, ed. Morten Hojsgaard och Margit Warburg.

möjligheter till nya religiösa "identitetsbyggen" är just möjligheter, inte något som per automatik nyttjas. Det är också viktigt att komma ihåg att internet inte erbjuder något helt nytt. Människor har kunnat experimentera med sin religiösa identitet, blanda olika religiösa riktningar och skapa alternativa och personliga uttryck av religiositet även tidigare, innan modern teknologi och internet fanns. Skillnaden tycks vara att det är lättare, mer tillgängligt och går snabbare att göra det idag än tidigare. För att använda ett engelsk uttryck; "It is a matter of degree not kind."

3.1.3 SHIFTING AUTHORITY

Ett annat mycket omdiskuterat karaktärsdrag som Campbell lyfter fram är *shifting authority*, det vill säga att religiös auktoritet kan förskjutas till andra personer och platser än den traditionellt funnits på (Campbell 2011 s. 74). Den ökade rörelsefriheten och anonymiteten för individer och grupper på nätet har gjort det lättare att forma alternativa och innovativa synsätt och individuella tolkningar och svar på religiösa frågor. Även om det i sig inte är något nytt fenomen att ifrågasätta religiösa auktoriteter och formulera alternativa synsätt och tolkningar, är det som anonym på nätet idag lättare att ifrågasätta den rådande ordningen och hitta sympatisörer än vad det varit tidigare. Detta kan ses som en utveckling i en mer demokratisk riktning då fler personer lättare har tillgång till mer information och dessutom har ett medium där de kan ta plats och, i alla fall teoretiskt, göra sina röster hörda.

Dawson och Cowan menar att anonymiteten och hypertextualiteten på internet (det vill säga den massiva produktionen av text och information i förhållande till antalet användare) kan leda till två viktiga sociala konsekvenser: en auktoritetskris och en autencitetetskris (Dawson & Cowan 2004 s. 2). På internet är det svårare att avgöra vem som är avsändare och mottagare och religiös auktoritet kan relativiseras. "The obviously constructed and pluralistic character of religious expression online tends to have a revitalizing effect on the truth claims of any one religion or its authorities." (Dawson & Cowan 2004 s. 3). Vem som helst med tillgång till en dator med internetanslutning kan idag både billigt och relativt enkelt lansera sig på nätet. Detta kan ses som både möjligheter för vissa och problem för andra. För individer och grupper som söker alternativ till en etablerad religiös ordning, till exempel marginaliserade grupper som homo- bi- och transpersoner, kan internet vara ett medel som underlättar en sådan process. Men som antydde ovan kan detta även leda till ökad osäkerhet, fragmentering

och konflikter mellan information och auktoriteter online och dess motsvarigheter offline (Campbell 2011 s. 73).

Dale F. Eickelman, Jon W. Anderson och Armando Salvatore¹⁵ är optimistiska i sin syn på hur internet och annan ny media kan skapa möjligheter för ökad demokrati i det offentliga rummet. De inspireras av filosofen och sociologen Jürgen Habermas och hans resonemang om "the public sphere". "The public sphere" är inte en plats som legitimeras av någon auktoritet utan är (idealt) en plats fri från auktoritet där alla har lika möjligheter att göra sin röst hörd:

In a notion that can be traced back to Immanuel Kant the public sphere for Habermas is ideally an intermediate space in which ideas are presented on their own merits rather than as emanating from such authorities as preachers, judges and rulers. Authority is vested in the public sphere itself. In it, all participants have in principle an equal opportunity to persuade others. (Eickelman & Salvatore 2002 s. 96)

Eickelman och Salvatore menar att internet ger fler människor möjligheten uttrycka uppfattningar oberoende stat och andra auktoriteter samt att ifrågasätta normer och regler som tidigare tagits för givet. Åsikter som förtrycks i ett medium eller sammanhang dyker idag ofta upp i ett annat och ny teknologi och nya medium som internet ger dessa röster en plats att göra sig hörda. Internet minskar avståndet mellan producent och konsument och det offentliga rummet blir på många sätt mer demokratiskt menar dessa forskare (Eickelman & Anderson 2003 s. 5). Eickelman och Anderson varnar dock för allt för stor naivitet när det gäller ny medias demokratiserande effekter: "Certainly it is wishful thinking to presume that new media are in themselves an antidote to authoritarianism." (Eickelman & Anderson 2003 s. 22). Det finns således olika sätt att se på internet. Det finns å ena sidan de som ser internet som ett idealiskt verktyg i demokratins anda som ökar medborgarnas frihet och delaktighet. Å andra sidan finns det de som ser internet som ett hot. Larsson sammanfattar detta på ett bra sätt:

On the one hand the new media could be linked to utopian dreams about a more democratic society, but on the other hand the information and communication technologies are also seen as potential tools for surveillance and control and bringers of a dystopian nightmare (Larsson 2011 s. 4).

Härnäst skall vi titta närmare på ett exempel som gestaltar hur internet kan användas just i både liberaliserande och kontrollerande syften, nämligen situationen för homosexuella muslimer i Egypten. Homosexualitet är formellt lagligt i Egypten men trakasserier och arresteringar av homosexuella personer är vanligt. Deborah Wheeler har sett hur aktivitet på Egyptiska nätsidor både kan hjälpa och användas emot homosexuella i Egypten. Wheeler beskriver hur internet gör det möjligt för homosexuella personer att organisera sig, skapa

¹⁵ Dale F. Eickelmann och Jon W. Andersson är båda professorer i antropologi och verksamma i USA. Armando Salvatore är professor i sociologi och verksam i Italien.

nätverk och tala om sin sexuella läggning utifrån deras egna religiösa övertygelse som muslimer (se exempelvis nätsidan gayegypt.com). Samtidigt har information från gayegypt.com används av den egyptiska säkerhetspolisen för att slå till mot klubbar och sammankomster där homosexuella personer befinner sig (Wheeler 2002). Detta visar på den spänning som kan finnas mellan konservativa och auktoritära krafter i ett samhälle och de möjligheter till fri information och uttryck för sexuell frigörelse som internet erbjuder:

Thus in this analysis, we see that the Internet is a vehicle for change, as well as a tool with which to maintain the status quo. It's a vehicle for the voice of the small, at the same time that it is a tool of the state security apparatus (the strong). (Wheeler 2002).

Internet, likt andra tekniska innovationer, kan både brukas och missbrukas. Internet bidrar till ökad rörlighet och demokratisk yttrandefrihet inom religionens område men också till att icke-demokratiska individers, grupper och staters utrymme och möjligheter till kontroll ökar. Internet må göra det lättare att skapa nätverk för att offentligt ifrågasätta religiösa auktoriteter, normer, och den rådande ordningen men de som vill motarbeta detta använder samma medium för att motverka denna utveckling.

Hur religiösa auktoriteter förhåller sig till internet och den ”autencitetskris” som bland annat diskuterats här kommer vi att återkomma till i avsnitt 3.2 där vi kommer att titta närmare på forskning som visar att religiösa auktoriteter själva (i detta fall muslimska) kan se internet, och annan modern teknologi, både som ett hot mot och som en fördel för den egna positionen.

3.1.4 CONVERGENT PRACTICE

Hur praktiseras då religion på nätet? Campbell lyfter fram att religiös aktivitet online kännetecknas av ”*convergent practice*” (convergent kan översättas med svenskans sammanlöpande) då internet i sin utformning uppmuntrar användaren till att använda en mängd olika källor och referenser samtidigt (Campbell 2011 s. 76). Gamla källor, praktiker och ritualer kan blandas med ny teknologi. Campbell anser att religiös aktivitet på internet bryter ner många ingångsbarriärer till religiösa sammankomster och ritualer då information gemenskaper endast är ett ”klick” bort. Exempel på virtuella gemenskaper är online pujas i hinduiska tempel online eller deltagande i gudstjänster som sänds via nätet. Geografiska gränser är inte längre ett hinder för religiös praktik menar Campbell. Internet erbjuder inte bara möjligheter att utöva din religion online och anpassa den efter personliga preferenser och tolkningar utan underlättar för personer att utföra dessa ritualer utanför den traditionella

kontexten (Campbell 2011 s. 78). Nya och gamla praktiker, tolkningar, trossystem och ritualer sammanlöper med ny teknik på ”det virtuella religiösa smörgåsbordet”. Det är dock viktigt att ifrågasätta huruvida dessa möjligheter som det ”virtuella religiösa smörgåsbordet” erbjuder utnyttjas av troende i någon större utsträckning eller ej. Till exempel har Campbell, som jag nämnt tidigare, främst studerat kristna och judiska grupper i USA och Israel, och hennes resultat kan inte generaliseras till att vara representativt för andra religiösa traditioner och grupper i andra delar av världen, eller ens en på majoritet av de traditioner hon studerat. Som jag varit inne på tidigare är möjligheten att ”skraddarsy” sin religiösa identitet och praktik inte heller något som skapats i och med internet, det är något som personer gjort långt tidigare. Vad som är klart är dock att internet tycks göra detta mycket enklare än innan.

3.1.5 MULTISITE REALITY

Campbell poängterar på flera ställen att religiös praktik på nätet inte kan separeras från gemenskaper och aktiviteter offline. Religiös aktivitet på nätet skall istället ses som en förlängning av och ett komplement till engagemang offline. Religiösa bloggar, forum, hemsidor, nya rörelser och gemenskaper etcetera uppstår inte ur ett vakum: “Connected to the idea of a multisite reality is that the online world is consciously and unconsciously imprinted by its users with the values, structures, and expectations of the offline world.” (Campbell 2011 s. 80) Man kan således praktisera sin tro både online och offline och dessa två är medvetet eller omedvetet sammankopplade i en verklighet med många platser och många dimensioner – multisite reality.

3.1.6 SAMMANFATTNING - RELIGION & INTERNET

Ambitionen i detta kapitel har varit att lyfta fram och diskutera några centrala frågor och ämnen som aktuell forskning inom området religion och ny media tar upp, med betoning på internet. Med utgångspunkt i Heidi Campbells redogörelse för och diskussion av begreppet ”networked religion” har jag försökt belysa, diskutera och kritisera några av de förändringar, utmaningar och möjligheter som finns i det föränderliga religiösa landskapet på internet. Nedan följer en enkel sammanfattning av kapitlets huvudpoänger:

- Relationer och gemenskaper online kan i högre grad ha karaktären av flytande löst sammansatta och personligt anpassade nätverk.

- Individerna ges möjligheter till större frihet och självständighet på nätet i och med att information och alternativ finns lätt tillgängliga samt att geografiska och konfessionella gränser lättare kan överskridas. Politisk, social och religiös pluralism är en konsekvens av denna utveckling.
- Anonymitet och ökad tillgång till information, alternativa tolkningar och världsbilder på internet skapar möjligheter att lättare ifrågasätta religiösa auktoriteter, normer och tolkningar. Religiös auktoritet kan både relativiseras och undermineras men också förstärkas av aktiviteter på nätet.
- Internet skapar möjligheter för personer att blanda olika traditioner, källor (gamla och nya), praktiker och ritualer med ny teknologi.
- Religiös aktivitet online kan ses som en förlängning av och ett komplement till religiöst engagemang offline, inte som en isolerad företeelse.
- De studier jag refererat till i detta kapitel har i huvudsak fokuserat på kristna, judiska och neopaganistiska miljöer Campbell i USA, Europa och Israel. Resultat från dessa studier kan inte generaliseras till att vara representativt för religiösa traditioner och grupper i andra delar av världen, eller ens en på majoritet av de traditioner som studierna avser.
- Man skall vara försiktig med att tillskriva mediet internet som sådant alla dessa ”nya” möjligheter och egenskaper. Människor har överskridit geografiska gränser, experimenterat med sina religiösa identiteter, blandat olika religiösa riktningar och skapat alternativa och personliga uttryck av religiositet även tidigare. Skillnaden är dock att internet tycks göra detta enklare idag än tidigare.

3.2 ISLAM & INTERNET

Syftet med föreliggande avsnitt är att lyfta fram aktuell forskning som mer specifikt fokuserar på islam och internet. Jag kommer att referera till föregående avsnitt och ge exempel på att den allmänna diskussion av religion och internet som togs upp där, kan appliceras även på islam.

Vi kan börja med att konstatera att muslimska aktörer generellt är mycket aktiva på internet. Gary Bunt är en av de första, och idag ledande, forskarna inom området islam och internet.

Han står bland annat bakom bloggen *Virtually Islamic*¹⁶ där han diskuterar, samlar, och löpande uppdaterar, information och forskning som rör islam och internet. Bunt menar att många muslimer, liksom andra religiösa grupper, blir mer och mer medvetna om att internet kan påverka hur islam och muslimer uppfattas och representeras vilket motiverat dem att producera nätsidor (Bunt 2006). Muslimer från en mängd olika etniska, religiösa och politiska bakgrunder använder idag internet för att diskutera frågor som rör islam, för att söka och sprida information och ifrågasätta den rådande ordningen. Som diskuterades i föregående avsnitt skapar internet nya möjligheter att utforska och hitta alternativa tolkningar av islam. Traditionell auktoritet kan relativiseras och marginaliseras i en sådan process vilket Dawson och Cowan kallar en ”auktoritetskris” (se s. 17). Att ifrågasätta religiösa auktoriteter är i sig inget nytt men Bunt menar, liksom flera av de andra forskare jag nämnt så här långt, att det är svårare för dessa auktoriteter att reglera och censurera rörelser och uttalanden som går emot den egna positionen (Bunt 2009). Men hur ser då egentligen muslimska lärde på denna situation? Hur förhåller de sig till ny teknologi och internet i allmänhet och denna auktoritetskris i synnerhet?

Studier har visat att religiösa auktoriteter själva kan se internet och annan modern teknologi både som ett hot mot och som en fördel för den egna positionen. Göran Larsson visar i sin bok *Muslims and the new Media – Historical and Contemporary Debates* (2011), att inomislamiska diskussioner angående tekniska innovationer inte är något nytt fenomen. Muslimska lärde (*ulama*) har liksom andra religiösa lärde, debatterar konsekvenser av ny teknologi genom historien och sett dem både som hot och möjligheter för den muslimska gemenskapen. Larsson visar på att det varit liknande diskussioner som förts, med liknande för- och motargument, oavsett tidsperiod och oavsett det gällt boktryckarkonst, television, mobiltelefoni eller internet (Larsson 2011 s. 19). Larsson poängterar att man inte kan tala om en enad och homogen inställning till ny teknologi, i detta fall internet, bland muslimska ulama. Det finns både de som ser internet som en tillgång och de som är kritiska till den ökade användningen av internet (Larsson 2011 s. 9). Huvudorsaken till att delar av ulama är kritiska till användning av internet är oron över att traditionell auktoritet skall undermineras. Denna oro motiveras med den ökade tillgången till alternativa (felaktiga?) tolkningar av och information om islam och Koranen (auktoritetsproblematik), samt att det inte går att kontrollera att de som ”talar för islam” och tolkar Koranen på internet har rätt utbildning och

¹⁶ Se <http://virtuallyislamic.com/> Hämtat 13-05-24

kunskap (autenticitetsproblematik) (Larsson s. 148-149, 164). Ytterligare en orsak till oro som Larsson lyfter fram är att nätet underlättar regelbrott och frestar till vad som uppfattas vara olämpliga handlingar, som till exempel att titta på omoraliska filmer eller ha otillåten kontakt med kvinnor och män som man inte är gift eller släkt med. Internet och datorer som ”tidstjuvar” lyfts också fram som argument för att begränsa användningen av internet bland vissa muslimer.

De muslimska lärde som är positivt inställda till användningen av internet ser nätet som en resurs vilken kan användas för att sprida ”rätt” och ”sann” information och tolkning av islam och Koranen. Samtidigt kan man ge råd och rekommendationer angående hur en god muslim kan använda internet på ett lämpligt sätt (Larsson 2011 s. 148). Internet ses också som ett verktyg som kan användas för att kalla människor till islam - *da'wa* (Larsson 2011 s. 163). Internet blir genom detta sätt att se det ett verktyg för att behålla och stärka auktoriteten snarare än ett hot mot den. Detta bekräftar även Campbell's ståndpunkt: "...the internet can be used to both undermine and empower traditional religious leaders" (Campbell 2011 s. 75). En återkommande argument i den inomislamiska diskussionen gällande ny teknologi är att det inte är teknologin i sig som är problemet, det är snarare hur och med vilken intention (*niyya*) den används, vilket är ett vanligt resonemang även inom andra religiösa grupper (Larsson 2011 s. 197). Följande citat från en fatwa angående "Islamic Etiquette for using online messengers" illustrerar detta väl:

The Internet is a blessing that Allah Almighty has bestowed on us, and we should thank Him for it. We should express our gratitude to Him by making good use of it. It is an act of ingratitude to misuse the Internet in the ways we know to be indecent. (Ur Larsson 2011 s. 151)

Larsson och även Bunt lyfter fram att internet över lag verkar bidra till en utveckling där muslimer blir mer och mer individualistiska när det gäller tolkningar av islam: "...new technologies foster a spirit that questions traditional authorities and established ways of transmitting religious knowledge." (Larsson 2011 s. 163). I denna utveckling uppstår spänningar och konflikter mellan ulama och de individualister som använder internet som verktyg och inspiration för nytolkningar. Detta spänningsfält skall inte ses som något som är unikt för islam utan återfinns inom de flesta religiösa traditioner i mer eller mindre stor utsträckning.

3.2.1 MINORITETER OCH MÅNGFALD

Ny media som exempelvis internet, i kombination med ökande utbildningsnivåer i många länder med muslimsk majoritetsbefolkning, leder till att till exempel kvinnor och minoritetsgrupper som tidigare inte tagit del i offentliga diskussioner om vad som utgör islamiska värden i någon större utsträckning, kan göra det på nätet (Eickelman & Anderson 2003 s. 11). Ett exempel som vi varit inne på tidigare är muslimska homo-, bi- och transpersoner, men även för politiska, etniska och teologiska minoritetsgrupper med alternativa åsikter och agendor har internet blivit en viktigt, användbart och ”säkert” verktyg. Som exempel på sådana alternativa muslimska grupper kan vi nämna muslimsk feminism, till exempel Feminijihad.com, och muslimska ekorörelser, till exempel Greenprophet.com. Det finns också politiskt radikala grupper som använder nätet i syfte att sprida sin världsbild som till exempel den jihad-orienterade salafitiska nätsidan Alneda.com¹⁷. En del forskare menar att de mest innovativa inom-islamiska diskussionerna utvecklas av muslimer i väst, där de erbjuds yttrande och religionsfrihet på ett sätt som inte är möjligt i en del länder med en muslimsk majoritetsbefolkning (Larsson 2009). Till exempel har homosexuella muslimer ofta större frihet i en Europa eller USA än i länder där muslimska grupper har stort inflytande över politiska processer (se Wheeler avsnitt 3.1.3).

Som jag var inne på i föregående avsnitt kan internet även användas i anti-demokratiska syften. Ett exempel på antidemokratiska trender på nätet är de många rasistiska nätsidor som finns, vilka ofta kan kopplas till religiösa minoriteter. 2011 genomförde *Forum för Levande Historia*, på uppdrag av regeringen, en undersökning som visade att antalet rasistiska nätsidor fördubblats mellan 2009 och 2011, från cirka 8000 till 15 000 (”Judar och muslimer diskrimineras”, 2011). Enligt rapporten handlar det främst om islamofobiska och antisemitiska sajter, ofta med konspirationsteoretiska inslag. Detta är ett tydligt exempel på hur internet kan användas i antidemokratiska syften i form av så kallat näthat mot olika grupper i samhället, bland annat muslimer. I min undersökning finns Radio Islam med som ett exempel på en antidemokratisk (antisemitisk) muslimsk nätsida. Jag återkommer till denna i resultatredovisningen. Yttryck av islamofobi på nätet speglar en trend i övriga samhället där många muslimer upplever sig bli diskriminerade och utsatta för kränkande behandling. Studier visar att en majoritet muslimer i Sverige idag har upplevt eller upplever sig diskriminerade. I en enkätundersökning bland muslimer i Göteborg 2005 uppgav 90 procent

¹⁷ För en omfattande studie av Alneda.com och annan Jihad-orienterad salafism på internet se Halldén 2006.

av de tillfrågade att de blivit mer utsatta för diskriminering sedan händelserna den 11 september 2001. 45 procent rapporterade personliga erfarenheter av verbala kränkningar, 7 procent uppgav att de hotats med våld och 4 procent hade utsatts för fysiskt våld (Borell 2012 s. 32).

3.2.2 RELIGIÖS RÅDGIVNING ONLINE – FATWANS FÖRÄNDRADE KARAKTÄR

Ett intressant och vanligt inslag i det globala muslimska cyberlandskapet är de sidor som ger ut så kallade fatwor, icke bindande rekommendationer och råd (Larsson 2011 s. 13). Larsson pekar på hur utfärdandet av *fatwor* förändrats i och med utvecklandet av teknologi för masskommunikation, som radio, TV och internet. Innan dessa teknologiska innovationer fanns tillgängliga för gemene man, var en person som ville ha religiös rådgivning ”tvungen” att vända sig direkt till en mufti, som man idealt sett hade en personlig relation till. Denne mufti kunde då ge individuellt anpassade svar till de specifika omständigheter personen befann sig i (Larsson 2011 s. 14). Idag när fatwor utfärdas i ett massmedium som internet, där de ofta sparas så att alla som vill kan ta del av dem, ändras dess ursprungliga karaktär: ”When a fatwa is disseminated via a mass medium, it is changed from an individually designed answer into a general or universal answer that is tailored to fit many different local settings.” (Larsson 2011 s. 15). En fatwa förändras i detta sammanhang från att ursprungligen ha varit ett individuellt skräddarsytt råd till att anpassas för att läsas av en stor grupp individer. Detta illustrerar hur ny teknologi och dess användare har en inneboende kraft att förändra grundläggande religiös praktik som utfärdandet av fatwor, vilket i sin tur visar hur teknologi är kopplad till dimensioner av makt och auktoritet.

3.2.3 SAMMANFATTNING – ISLAM & INTERNET

I avsnittet ovan har ambitionen varit att lyfta fram aktuell forskning om islam och internet och koppla denna till forskning och teoretiska perspektiv om religion och internet i allmänhet. I avsnittet har konstaterats att muslimska aktörer generellt är mycket aktiva på internet. Muslimer från en mängd olika etniska, religiösa och politiska bakgrunder använder idag internet för att diskutera frågor som rör islam, för att söka och sprida information och ifrågasätta den rådande ordningen. Mångfalden av muslimska inriktningar och världsuppfattningar syns på nätet. Grupper som tidigare inte tagit del i offentliga diskussioner om vad som utgör islamiska värden i någon större utsträckning, kan göra det på nätet.

Exempel på sådana är homo-, bi- och transpersoner, muslimska feminister, ekorörelser och jihad-orienterade grupper. Vi har även sett exempel på hur muslimska lärde diskuterar nya teknologiska innovationer och dess konsekvenser för religiös auktoritet och autencitet. Internet och annan modern teknologi kan både ses som ett hot mot och som en fördel för den egna positionen. Med utfärdandet av fatwor som exempel har jag också diskuterat hur teknologi kan kopplas till dimensioner av makt och auktoritet.

3.3 SVENSKA CYBERMUSLIMSKA MILJÖER I BÖRJAN AV DET 21 ÅRHUNDRADET

Göran Larsson genomförde 2001 , som jag nämnt vid ett flertal tillfällen tidigare, undersökningen *Svenska cybermuslimska miljöer i början av det 21 århundradet*. Eftersom min undersökning på flera sätt är en upprepning och vidareutveckling av Larssons undersökning är det viktigt att redogöra för denna i större detalj. Mitt resultat av kartläggningen av det svenska cybermuslimska landskapet kommer att jämföras med Larssons för att ge en tydlig bild av hur detta förändrats sedan 2001.

Larssons syfte med undersökningen var:

... dels att beskriva den befintliga cybermuslimska miljön i Sverige i början av det 21 århundradet
... dels att beskriva huruvida etniska och religiösa minoriteter (i detta fall muslimer i Sverige) använder sig av informationsteknologin för att bemöta åsikter, värderingar och föreställningar som bland annat kommer till uttryck i media. (Larsson 2003 s. 228).

Under perioden april till maj 2001 fann Larsson trettio två svenska muslimska nätadresser. Av dessa räknas tolv nätadresser som föreningssidor, det vill säga tillhörande en specifik församling eller organisation. Nitton av de trettio två nätsidorna kategoriserades som tillhörande privatpersoner och en nätsida klassas som portal. Larsson konstaterar att det generellt fanns stora likheter mellan sidorna när det gäller innehåll, upplägg och teologiskt budskap samt att sunni-muslimska nätadresser dominerade. Larsson summerar resultatet från sin undersökning i fyra punkter:

- Trots hård internationell konkurrens hade relativt många muslimska hemsidor startats i Sverige 2001 och att dessa har relativt många besökare.
- Undersökningen pekar på att det är ett förhållandevis litet antal människor som ägnar sig åt att sprida kunskap om islam via nätet.
- Det tycktes inte råda någon större konkurrens mellan svenska cybermuslimska nätsidor.

- Internet tycks fungera som ett forum där alternativ kunskap och alternativa tolkningar lätt får fäste, något som verkar vara extra lockande för unga människor.

När det gäller undersökningens andra syfte, hur muslimer i Sverige använder internet för att bemöta åsikter, värderingar och föreställningar om muslimer och islam, så sammanfattar Larsson genom att konstatera att internet tycks spela en viktig funktion för muslimer i en minoritetssituation när det gäller att bemöta upplevd diskriminering samt att stärka identiteten gentemot majoritetssamhället man lever i (Larsson 2003 s. 233). Flera nätsidor han stötte på syftar till att rätta till det man uppfattar som missvisande bilder av och felaktiga information om islam.

Intressant att notera är också att Larsson följde upp sin undersökning från 2001 med en liknande rapport, dock inte lika utförlig, år 2004. Tre år efter den första undersökningen kunde Larsson konstatera att antalet nätsidor ökat från 32 till 57 i antal (Larsson 2006 s. 91-93). Det var en ökning med 24 nätsidor på tre år och en bredare spektrum av riktningar inom islam fanns representerade på svenska nätsidor. Till exempel fanns från 2004 en shiitisk och en sufisk sida (*Sidratul-Muntaha*), två grupper som inte fanns representerade 2001 (Larsson 2006 s. 94). Även om *Sidratul-Muntaha* 2004 tycktes vara en av de först svenska sufiska nätsidorna var sufiska grupper redan då mycket aktiva internationellt (Bunt 2000). Larsson lyfter i samband med denna kompletterande undersökning fram det spända läge som finns och sedan länge funnits, mellan muslimer som bejaktar en salafitisk ”ideologi” och de som tyr sig till mer sufiska idétraditioner. Utifrån samtal med bland annat den svenske sufiern Sheik Mohammad Muslim (som idag är imam i *Masjid Aysha*, Aysha moskén, i Stockholm och står bakom initiativet *Aksaa Islamutbildning* som vi återkommer till i kapitel fyra) beslyser Larsson ett perspektiv där salafitiska grupper lyfts fram som domierande på det cybermuslimiska landskapet, även om de inte utgör en så stor del av antalet muslimer offline. Detta påstående är naturligtvis mycket svårt att bevisa men motiveras med att dessa reformgrupper över lag har mer pengar än ”traditionella” islamiska grupper och att de är mycket aktiva.

Larsson konstaterar också att de svenska nätsidorna inte kan jämföras i utformning och omfång med stora internationella nätsidor som styrs från exempelvis Egypten. De svenska nätsidorna från 2001 och 2004 var i jämförelse enkla i sin utformning och innehöll mest grundläggande information om islam och praktisk vägledning i hur man genomför exempelvis

bönen på vad som anses vara ett korrekt sätt. Jag kommer att återkomma till Larssons undersökningar i kommande kapitel där jag redovisar och jämför resultatet av min kartläggning.

4. RESULTAT

4.1 EN SVENSK CYBERMUSLIMSK MILJÖ 2013

I följande avsnitt kommer jag att presentera resultatet från min undersökning och inventering av det svenska cybermuslimska landskapet. Jag genomförde studien under veckorna sju och åtta i februari 2013 med intentionen att se om den svenska cybermuslimska miljön förändrats över tid, närmare bestämt de senaste tolv åren. Avsikten med undersökningen var att se om och i så fall hur denna miljö förändrats med avseende på antal nätsidor, innehåll samt vilka aktörer som finns representerade på svenska nätsidor. Jag fann att förändringen av det svenska cybermuslimska landskapet i alla dessa avseenden varit markant.

I min undersökning fann jag etthundrafyrtio nätsidor som kan kategoriseras som delar i en svensk cybermuslimsk miljö¹⁸. Av dessa är trettio stycken så kallade ”dottersidor” till andra ”huvudsidor”, det vill säga de har samma Copyright eller är delar av samma organisation. Dessa ”dottersidor” är viktiga att uppmärksamma då antalet aktörer skulle kunna uppfattas som fler än vad de faktiskt är. Till exempel har Islamguiden fem ”dottersidor” och den shiitiska nätsidan Den Väntades Vänner (dvv.se) hela sexton ”dottersidor” vilket utgör hälften av alla ”dottersidor”. Det kan även vara så att fler sidor hör ihop med varandra eller har samma webbmaster än de jag angivit i Appendix, men jag har endast tagit med de sidor som själva angivit ”släktskap”. Det är på sin plats att notera att alla hundratjugonio nätsidor inte är lika aktiva. Jag har noterat fem nätsidor i Appendix som antingen inte uppdaterats på länge eller är under konstruktion.

För att göra redovisningen av dessa etthundrafyrtio nätsidor enklare att överblicka har jag delat in dem i olika kategorier utifrån innehåll, målgrupp, geografi och riktning inom islam. Jag kommer delvis att utgå från dessa kategorier i min redovisning. Se tabell nästa sida:

¹⁸ För en komplett lista över nätsidorna se **Appendix**. För definition av kriterier för en svensk cybermuslimsk miljö se s. 5.

SAMMANSTÄLLNING NÄTSIDOR 2013	
TYP AV NÄTSIDA	ANTAL
Informationssidor, nationella föreningssidor, institut & forum	56 (varav 12 ”dottersidor”)
Geografiskt knutna föreningar, församlingar & organisationer	26
Nätsidor för barn samt ungdomsföreningar	6
Shiitiska nätsidor	22 (varav 17 ”dottersidor”)
Sufiska nätsidor	4
Salafitiska nätsidor	5
Ahmadiyya nätsidor	3 (varav 1 ”dottersidor”)
Portaler	5
Webbutiker	6 (varav en shiitisk och en sufisk)
Övriga sidor	7
Totalt	140 varav 30 ”dottersidor”

Tabell 1 – Sammanställning av nätsidor i en svensk cybermuslimska miljö 2013.

4.1.1 DISKUSSION AV KATEGORIER

Jag kommer här ägna en del av resultatredovisningen till att diskutera de kategorier jag valt att dela in nätsidorna i då dessa är problematiska på flera sätt. Diskussionen avser främst kategorierna för olika riktningar inom islam. Riktningar inom islam är både svårdefinierade och svåra att avgränsa. Som jag nämnde i metodavsnittet har jag valt att utgå från nätsidornas självdefinition i detta avseende. Jag har alltså inte själv gått in och bedömt nätsidor som sunnitiska, shiitiska, sufiska eller salafitiska utifrån deras innehåll, utan jag har utgått från sidornas självbeskrivning. En analys av alla nätsidors teologiska inriktning är för omfattande för att rymmas i denna studie. Att utgå från sidornas självbeskrivning är enklare men detta får konsekvenser för kategoriindelningen i tabellen ovan. Sidor som innehållsmässigt och teologiskt kan klassificeras tillhöra någon av de övriga kategorierna (till exempel salafitiska eller sufiska nätsidor) kan ha hamnat i de första två ”övergripande” kategorierna - *Informationssidor, nationella föreningssidor, institut och forum* och *Geografiskt knutna föreningar, församlingar och organisationer*. I dessa två kategorier har placerat alla nätsidor som inte uttryckligen säger sig tillhöra någon mer specifik riktning än ”klassisk sunnitisk islam” eller att de följer ”klassisk sunnitisk tradition”, ”Koranen och Profetens sunna” eller

någon av de fyra lagskolorna (Hanafi-, Maliki-, Shafi- och Hanbali-skolan). Begreppet ”sunnitisk islam” är i sig problematiskt. Sunni är den största riktningen inom islam men är långt ifrån en homogen grupp. Dessa två nyss nämnda kategorier i min redovisning tar alltså inte hänsyn till teologiska skillnader som kan finnas mellan olika nätsidor och geografiskt knutna församlingar och organisationer. Jag vill således att läsaren skall vara medveten om att det med stor sannolikhet ryms olika tolkningar och ej självdefinierade riktningar i dessa två breda kategorier.

Begreppen *salafitisk* och *sufisk* är också problematiska och betydelsen av begreppen varierar beroende på hur man väljer att definiera dem. Ordet *salaf*, till exempel, betyder ”pious ancestors” (ibland översatt på svenska till ”tidig muslim”) och syftar på de tidigaste följeslagarna som levde under profeten Muhammeds tid (Larsson 2009). För att illustrera begreppets mångtydlighet skulle salafister teoretiskt kunna definieras som de som följer och har de tidigaste generationerna muslimer som ideal och förebilder. Inom denna definition ryms majoriteten av alla muslimer, så ur det perspektivet skulle en majoritet muslimer kunna ses som salafister. Idag har dock ordet salafi kommit att associeras med vad som ofta uppfattas som en extremistisk och politiskt riktning med rötter i en reformrörelse från slutet av 1900-talet, som vill skala bort allt som man anser inte vara ”sann” och ”ursprunglig” islam. Det är troligt att de som definierar sig som salafi har olika sätt att se på vad det innebär att vara salafist och man skall vara försiktig med generaliseringar. Det krävs mer djupgående teologiska studier för att kunna dra några slutsatser om skillnader och likheter nätsidorna emellan. Om vi tittar närmare på begreppet sufism så har denna idéströmning varit en viktig och vital del av islam sedan 1400-talet (Esposito 2012). Man skulle kunna argumentera för att man varken kan eller ska separera sufism som en egen gren inom islam. Det är också viktigt att poängtera att det till exempel finns både sunnitiska, shiitiska och salafistiska sufiska grupperingar. Läsaren skall således vara medveten om att sufism inte är en idéströmning som kan isoleras till en speciell gren inom islam utan finns inom olika riktningar i olika former.

Vad jag vill belysa med denna diskussion är att min indelning av undersökningens nätsidor i dessa breda kategorier är problematisk då den inte ger en korrekt bild av de olika riktningar som finns representerade i den svenska cybermuslimska miljön. För detta krävs mer djupgående teologiska studier av de nätsidor jag sammanställt. Jag hoppas att min studie av

det svenska muslimska internetlandskapet kan inspirera och uppmuntra både nutida och framtida forskare till sådana studier.

4.1.2 INFORMATIONSSIDOR, NATIONELLA FÖRENINGSSIDOR, INSTITUT & FORUM

Av de etthundrafyrtio nätsidor jag funnit har jag kategoriserat femtiosex (varav tolv är ”dottersidor”) som allmänna informationssidor om islam, islamiska institut, nationella föreningssidor och forum av olika slag. I denna kategori ryms en mängd olika typer av sidor. Här hittar vi till exempel populära¹⁹ informationssidor som till exempel *Islamguiden.com* (och dess fem dottersidor), *Muslim.se*, och *Islam.se* samt mindre informationssidor som *Al-Ibadah*, *Konvertitakuten*, *Islamiska.org* och *ISLAM.nur.nu*. *IslamGuide* (ej att förväxla med *Islamguiden*) är ett exempel på en ”liten” sida utformad av två tonårspojkar, Shabbir och Shakir fjorton respektive nitton år gamla, som vill ge information om det de uppfattar som den ”verkliga kunskapen om islam”. *Islamguiden.com* förklarar, likt många andra nätsidor jag funnit i min undersökning, att syftet med sidan är att sprida korrekt och nyanserande information om islam i en tid då religionen ofta upplevs som missförstådd och svartmålad:

IslamGuiden är en ideell och politisk obunden organisation som grundades 1997. Den har som målsättning att förmedla en nyanserad och sann bild av Islam, denna fantastiska religion som missförstås av många dels pga terrorhandlingar som begås av några i islams namn, och dels pga den vridna och negativa bilden av Islam som massmedia försöker förmedla²⁰.

Exempel på denna typ av retorik kommer vi att återkomma till på ett flertal ställen i denna resultatredovisning.

I denna kategori ryms också en rad sidor som ”specialiserat sig” på olika delar av islam som till exempel *Swedish United Da'wah Center*²¹, *Sista profeten - Muhammad nådens profet*, och *Alhijab – Allt om slöjan*. Här finns också flera stora paraplyorganisationer som samlar en rad olika muslimska föreningar och förbund under sig, till exempel *Islamiska Förbundet i Sverige* (IFiS), *Förenade Islamiska Föreningar i Sverige* (FIFS) och *Islamiska Informationsföreningen* (IIF). IFiS definierar sitt syfte som följer:

Förbundet syftar till att bevara och stärka den muslimska identiteten och närvaron i Sverige vilket möjliggör för muslimerna att, enskilt och i grupp, privat och offentligt, utöva sin religion och engagera sig positivt i samhällets olika funktioner. Förbundet vill vara ett naturligt stöd för den

¹⁹ När jag definierar en nätsida som ”populär” har jag tittat på hur ofta andra sidor länkar till den.

²⁰ Se *Islamguiden.com* ”Om oss”. Hämtat 13-05-20

²¹ *Da'wah* betyder ”kalla till” eller ”bjuda in till” islam och har således att göra med spridandet av islams budskap.

muslimska allmänhetens olika utmaningar och behov och samtidigt vara en samhällsnyttig aktör som utifrån en islamisk värdegrund arbetar för samhällets bästa²².

IIF erbjuder föredrag om islam till företag, skolor och myndigheter i ett integrerande syfte. *Aksaa Islamutbildningar* har en liknande intention. De erbjuder kompetensutveckling för personer som möter islam och muslimer i sitt arbete, utifrån följande motivering:

Islam är en religion som de flesta har många åsikter om, men få kunskap om. Samtidigt får islam och muslimer (läs: vanföreställningar om islam och extremistiska muslimer) mycket utrymme i våra medier. Summan av detta blir att fördomar om islam och muslimer får stor spridning och slår djupa rötter i det allmännas medvetande. Det kan bara leda till en sak: mer främlingsfientlighet, utökad segregation och ett genomsyrat "vi-och-dom" samhälle. I längden skapar detta ett anti-intellektuellt, stagnerande och kulturfattigt Sverige. En sådan värld vill inte vi leva i. Vem vill det? Vårt lilla strå till stacken – till ett kulturrikt, intellektuellt och konstruktivt samhälle, är att vara med och utbilda våra medmänniskor i en riktning till öppenhet och nyfikenhet där vi alla är med och bygger vår gemensamma framtid²³.

Nätsidan *Aksaa* är inte ensam om att ta upp denna typ av problematik. Det är, som vi kommer att se fler exempel på nedan, vanligt att nätsidor tar upp och försöker att bemöta och diskutera det man upplever vara missförstånd och/eller felaktiga och fördomsfulla uppfattningar om islam och muslimer något som även Larsson konstaterade i sin undersökning från 2001 (Larsson 2003). En del nätsidor anger också denna problematik som huvudanledning till att de startat en nätsida och tillhörande verksamhet. *Aksaa Islamutbildningar* är ett exempel på detta, *Islamguiden.com* som jag citerade ovan är ett annat och jag kommer att återkomma med fler.

I denna kategori finns även olika institut. Ett exempel är *Hikmainstitutet* som tillhandahåller distanskurser om bland annat islams historia, profeten Mohammed, äktenskapet med mera. Här hittar vi också föreningar och organisationer som riktat in sig på mer aktivt politiskt och socialt arbete som till exempel *Svenska muslimer för fred och rättvisa* och *Muslimskt Politiskt Forum* (MPF).

²² Se <http://www.islamiskaforbundet.se/sv/om-ifis/verksamhet.html> Hämtat 13-05-12

²³ Se <http://www.islamutbildning.se/> Hämtat 13-05-13

4.1.3 GEOGRAFISKT KNUTNA FÖRENINGAR, FÖRSAMLINGAR & ORGANISATIONER SAMT NÄTSIDOR FÖR BARN & UNGA

I undersökningen fann jag tjugosex nätsidor som kunde knytas till geografiskt bestämda organisationer, församlingar och moskéer som till exempel *Göteborgs Moské, Islamic Center Malmö, Islamiska kulturföreningen i Trollhättan* med flera²⁴. Jag vill återigen lyfta fram att läsaren inte skall förledas att tro att alla församlingar och organisationer i denna kategori har samma inriktning baserat på det faktum att de ingår i samma gruppering (se diskussionen i avsnitt 4.1.1).

Sex nätsidor av de jag funnit riktar sig till barn och unga. Utöver dessa sex finns två shiitiska nätsidor för barn och unga, Al-Hadi Ungdomsförening och DVV Ung (dessa två hamnade dock under rubriken Shiitiska nätsidor, men det totala antalet nätsidor för barn och unga är alltså åtta). Al-Hadi är en mycket aktiv ungdomsförening som ordnar fredagsträffar, systerträffar, föreläsningar, studieresor och idrottsaktiviteter för bröder och systrar. *Muslimska Tjejförening i Märsta* är kopplad till Islamguiden.se och arrangerar bland annat bad och simträning för tjejer varannan lördag. Ett annat exempel på en aktiv ungdomsförening är *SUM - Sveriges Unga Muslimer* som bland annat organiserar sommarkollo för barn mellan sju och femton år. I SUM:s syftesbeskrivning lyfts dels identitetsaspekter och dels informationsaspekter fram:

SUM verkar för att muslimska ungdomar lär känna Islam och stärks i sin muslimska identitet. Vi arbetar utifrån en balanserad och tolerant islamisk syn grundat på källorna Koran, Sunna och Idjma'. Vi strävar efter att tillvarata Islams och mänsklighetens arv samtidigt som vi står öppna för nutidens möjligheter och utmaningar.

...

I vårt samhälle sprids det idag mycket felaktigheter och fördomar om Islam och muslimer som leder till hat och fiendlighet. SUM jobbar därför med att sprida korrekt information och kunskap om Islam till såväl muslimer som ickemuslimer. Vi främjar också mångfaldstänkandet bland ungdomar och arbetar mot extremism i alla dess former. Möten, dialog och samarbete är för oss eftersträfvade metoder om man vill åstadkomma respekt och samexistens.²⁵

Här ser vi ytterligare ett exempel på hur en svensk muslimsk förening delvis motiverar sin verksamhet utifrån att man vill bemöta, förebygga och motverka det man upplever som felaktig information, missförstånd och fördomsfulla uppfattningar om islam och muslimer.

²⁴ *Ahmadiyya Muslimska Samfundet* är knutet till Nasirmoskén i Göteborg men då den uttryckligen tillhör en specifik riktning inom islam hamnade denna sida i en egen kategori – Ahmadiyya.

²⁵ Se http://www.ungamuslimer.se/index.php?option=com_content&view=article&id=173&Itemid=912
Hämtat 13-03-05

SUM länkar även till flera socialt och politiskt engagerade nätsidor som jobbar med att motverka rasism; *Byrån för lika Rättigheter* och *Sprid! – Samarbetsprojekt mot rasism*.

Ett intressant exempel på vad upplevd diskriminering och islamofobi kan få för konsekvenser är *TUFF - Troende Unga Framtida Förebilder* som grundades 1998 efter brandkatastrofen i Göteborg. TUFF publicerade ett meddelande på sin hemsida i februari där de meddelar att de lägger ner sin verksamhet för gott på grund av stigmatisering och felaktiga anklagelser i media, där de bland annat sagts förespråka våld, islamism och dödsstraff för homosexuella. Sådana felaktigheter är endast möjlig i den islamofobiska kontext vi lever i, skriver TUFF:

Dramaturgin som omgivit TUFF har endast varit möjlig på grund av den ökade islamofobin i samhället. Aldrig har andra organisationer så lätt anklagats för att vara det ena och det andra, som muslimska organisationer blir idag. **Vi har kopplats till internationell terrorism, extremism och radikalism, homofobi, kvinnofientlighet och intolerans på vaga grunder.** Vi har inte fått försvara oss och inga rättvisa möjligheter har givits oss att förklara våra ståndpunkter²⁶.

Som ett exempel på den kritik som TUFF fått kan nämnas beslutet att bjuda in den kontroversielle föreläsaren Bilal Philips till en konferens med temat islamofobi och unga muslimers situation i Sverige ("Kontroversiell förening läggs ner" 2013). Bilal har bland annat gjort antisemitiska uttalanden samt förespråkade dödsstraff för homosexuella. Kritiken kulminerade i att TUFF tvingades betala tillbaka delar av de 550 000 kronor som de blivit tilldelade i bidrag av Ungdomsstyrelsen då Ungdomsstyrelsen inte får ge bidrag till verksamhet som strider mot demokratins tanke om alla människors lika värde (Ibid).

4.1.4 ÖKAD MÅNGFALD

I min undersökning har jag funnit ett flertal aktörer och riktningar som inte fanns representerade i Larsson undersökning från 2010. Jag har till exempel hittat totalt tjugo shiitiska nätsidor. I Larssons undersökning från 2001 fanns ingen shiitisk nätsida och endast en i sin andra undersökning 2004 vilket tyder på att den shiitiska aktiviteten på svenska nätsidor har ökat markant. Av dessa tjugo nätsidor tillhör två de ungdomsförbund som jag nämnde ovan. Det är viktigt att betona att sexton av dessa tjugo nätsidor är "dottersidor" till Den Väntades Vänner (DVV) så antalet shiitiska aktörer på svenska nätsidor är inte så många som man kan tro vid första anblicken. Antalet shiitiska nätsidor är fler än till exempel de sufiska men majoriteten av de shiitiska nätsidorna verkar vara baserad kring två aktörer/organisationer: DVV och Imam Ali Islamic Center. Den shiitiska miljön offline verkar

²⁶ Se <http://www.tuff-forening.se/> Hämtat 13-03-05

dock vara mer diversifierad än den online. Göran Larsson och David Thurfjell lyfter i sin ännu ej publicerade kunskapsöversikt *Shia i Sverige* fram att shiaislam i Sverige inte är så marginell som den ofta framställs utan kan utgöra så mycket som upp till 35% av alla muslimer i Sverige. Enligt Larsson och Thurfjell finns det fyrtiotvå registrerade shiitiska församlingar i Sverige idag (våren 2013). De är självständiga organisationer med egna organisationsnummer, stadgar, etniska och teologiska profiler och precis som sunni-muslimer är de ingen homogen grupp. En majoritet av dessa församlingar, trettiofyra stycken, är organiserade inom Islamiska Shiasamfunden i Sverige, ISS:s, verksamhet (Larsson & Thurfjell 2013). Den största Shia-muslimska församlingen i Sverige finns i Jakobsberg utanför Stockholm och har 13 050 medlemmar. Moskén heter Imam Ali Islamic center och här finns också kansliet för ISS.

Den sufiska aktiviteten på internet tycks mer diversifierad än det shiitiska även om det finns betydligt färre svenska sufiska nätsidor än shiitiska. Jag har hittat totalt fyra sufiska nätsidor och dessa tycks inte ha några kopplingar till varandra. I Darqawiyyah Sveriges verksamhetsbeskrivning betonas andlighetens betydelse för islam samt vikten av att förmedlingen av islam anpassas till den aktuella lokala kontexten;

Vi strävar efter att förmedla Islam på en myriad olika sätt, beroende på geografiskt läge och med utgångspunkt i den inhemska kulturen. Vi strävar efter att rena all kultur från det som leder bort från Allah och Sanningen, men betraktar alla kulturers naturliga och inneboende fitrah som värdefullt och väsentligt att återuppväcka för frambringandet av en rik och levande islam.

...

Vad det gäller fiqh, arbetar vår gren av Darqawiyya inom ramen för den Malikitiska rättstraditionen och betonar således '**amal ahl al-Madinah**', det vill säga den levande förmedlingen av Islam så som det praktiserades i Profetens stad under de första salaf generationerna. Vi kallar även till en ursprunglig tasawwuf och traditionell sufism, så som den förmedlats sedan de första följeslagarnas tid, samtidigt som vi söker återintroducera förståelsen av andlighetens betydelse och dess nödvändighet för helhetlig etablering av Islam inom den vidare Umman²⁷.

Här kan vi ana ett trenderbrott med de sidor som säger sig vilja förmedla en ”sann” och ”korrekt” bild och kunskap om islam där Darqawiyyah Sverige har en mer kontextkänslig inställning till hur islam skall förmedlas.

Utöver att shiitiska och sufiska grupperns aktivitet har tillkommit och ökat markant jämfört med 2001 och 2004 finns fler exempel på riktningar tagit plats på nätet sedan 2001. Jag fann tre sidor med Ahmadiyya islamisk inriktning, vilket är en grupp som inte fanns representerad i

²⁷ Se <http://darqawi.se/om-darqawi/> Hämtat 13-05-24

någon av Larssons två undersökningar. Fem nätsidor av de etthundrafyrtio kategoriserar sig som salafitiska, vilket heller inte fanns med i Larssons undersökningar. Två av dessa nätsidor är dock under konstruktion eller parkerar domännamn och hänvisar istället till andra sidor för information. *Darulhadith.com*, som drivs av muslimska ungdomar i Skåne, förklarar att deras organisation ”kallar till” följande:

Tasfiyah (rening och filtrering) av de olika troslärorna och ideologierna som har spridit sig bland Muslimerna, så att alla kan enas på det som enade de första Muslimerna, nämligen en troslära och en metodik. Med detta menar vi att man utrotar de största synderna som Shirk, Kufr och Bid'ah, men också blint följande av olika grupper och Imåmer och rening av kropp och själ av synder.

Tarbiyah (undervisning och bearbetning) av den sanna förståelsen av Qur'ånen och Sunnah – och det är att man återvänder till förståelsen av Salaf-us-Sålih (de rättfårdiga företrådarerna) vid alla tillfållen. Endast då har vi rätt tro och beviset till det är Allåh's (subhånahu wa ta'ålå) Ord: "Och den som motsåtter sig såndebudet efter att vågledningen har klargjorts åt honom och fóljer en annan våg ån de troende, skall Vi lämna på den vågen han har valt och brånna honom i Helvetet – och vilken hemsk boning." (Såurat-un-Niså':115)

Och de troende som avses i denna nobla vers är profetens (sallå Allåhu 'alayhi wa sallam) Sahåbah (radhiyå Allåhu 'anhum) som är den första generationen av Salaf-us-Sålih. På så såtått är det obligatoriskt att ha samma tro som profeten och Sahåbah hade. Detta är vad Maktabah Dår-ul-Hadåth kallar till ²⁸.

En intressant notering vid en jämförelse av citatet här och det från den sufiska sidan Darqawiyah Sverige ovan, är att båda refererar till *salaf* – de första efterföljande generationerna muslimer. Detta är ett exempel på den begreppsproblematik som jag diskuterade i avsnitt 4.1.1. De flesta muslimska grupper har salaf som inspiration men hur detta kommer till uttryck i praktiken skiljer sig åt markant. Salafitiska grupper lågger generellt stort fokus på religionens yttre uttryck, lagar och regler. Grupper som sympatiserar med sufiska idéströmmingar fokuserar däremot generellt inåt och på den andliga gemenskapen med Gud; ”They tend to stress inwardness over outwardness, contemplation over action, spiritual development over legalism, and cultivation of the soul over social interaction.” (Esposito ed, 1995, Del 4, s. 102-103).

En annan intressant notering är att samtliga nätsidor som säger sig ha en salafitisk inriktning hänvisar till samma grupp nätsidor. Som jag var inne på tidigare innefattar den första kategorin i resultatredovisningen, *Informationssidor, nationella föreningssidor, institut & forum*, samtliga nätsidor som inte uttryckligen säger sig tillhöra någon annan specifik riktning ån ”sunnitisk islam” åven om de teologiskt sett kan skilja sig åt. Jag har som sagt inte

²⁸ Se <http://www.darulhadith.com/info.html> Hämtat 13-05-24

utrymme att analysera varje enskild nätsidas teologiska inriktning i denna studie men jag har funnit två tydliga grupper av nätsidor som är sammankopplade via länkar bland sidorna i denna kategori, vilka jag vill ta upp i anslutning till de sufiska och salafitiska nätsidor jag nyss redogjort för här.

Den första gruppen är de nyss nämnda sidor som säger sig ha en salafistisk inriktning vilka länkar till samma grupp nätsidor; Islam.nu, Islamsprofet.se, Fatwa.se, Ibnbaz.se och Salafisystrar.se. Detta kan tyda på att dessa sidor har en liknande inriktning. Ibn Abbas Centret, som ligger bakom Fatwa.se, Islam.nu och Dhikr.se, är inte uttalat salafistiska men har startat sidan Salafiisystrar.se och samarbetar med sidan Ibnbaz.se som är en sida med salafitisk inriktning. Jag vill dock återigen påminna läsaren om att vara försiktig med att dra alla grupper eller personer som kallar sig salafitiska (eller någon annan riktning) över en kam.

Den andra gruppen som är sammankopplad genom länkar är en grupp nätsidor med Al Ghazali-institutet som gemensam nämnare. Dessa sidor länkar förutom till Al Ghazali-institutet till Dars.se, Kultursällskapet Damas, Islamfos.se, Fragaimamen.se, Rahma.se och Talim.se. Abu Hamid Al Ghazali (1058-1111) som den förstnämnda sidans namn refererar till, var en känd teolog och sufier verksam ibland annat Bagdad på tusentalet²⁹. Al Ghazali-institutet länkar också till Aysha Moskén (Masjid Aysha) och Aksaam Islamutbildning som leds av Imam Mohammad Muslim Eneborg som är sufier (Larsson 2006 s. 97). Flera av dessa sidor lyfter fram principer för *taṣawwuf* (arabiska för sufism) och refererar till sufiska lärde. Jag skulle vilja påstå att man kan se en röd tråd som binder samman dessa sidor, en tråd som antyder att de sympatiserar med och vill lyfta fram sufism som en viktig gren inom islam. De röda trådarna i dessa två länkgrupper som jag redogjort för här (vilka jag noterade innan jag sett resultatet från länkanalysen) blir än tydligare när vi tittar närmare på länkanalysen i slutet av kapitlet.

Ett intressant inslag i det svenska cybermuslimska landskapet är *Homan*, en stödorganisation för invandrade HBT-personer med säte i Göteborg. Deras sida kan inte direkt kategoriseras som muslimsk, utifrån min definition av en svensk muslimsk nätsida (se sida 6), men

²⁹ Abu Hamid Al Ghazali var en inflytelserik teolog, jurist och mystiker. Han föddes i Khorasan och studerade teologi och juridik. Medan han undervisade juridik vid Nizamiyya universitetet i Bagdad gick han igenom en andlig kris, drog sig tillbaka från det offentliga livet och ägnade elva år till resor och studier av sufism. Hans mest kända verk är *Ihya Ulum al-Din* (Återväckelse av de religiösa vetenskaperna), ett försök att integrera teologi och juridik, etik och mystik (Esposito 2012).

verksamhetsledaren Ardeshir Bibakabadi är muslim och har medverkat i media vid ett flertal tillfällen när invandring och islam diskuterats i relation till homosexualitet. I december 2012 gick Bibakabadi dessutom ut i media med uttalanden där han uttryckte en önskan att starta en gayvänlig moské i Göteborg ("Ardeshir vill öppna homomoské i Göteborg", 2012). Föreningen Homan visar hur stor mångfalden tolkningar och uttryck är inom islam i Sverige idag. Av dessa anledningar har jag valt att ta med sidan i sammanställningen trots att nätsidan inte vid första anblick kan kategoriseras som muslimsk.

4.1.5 NÄTSIDOR FÖR KVINNOR

En del nätsidor jag funnit i min undersökning är direkt riktade till kvinnor. Ett exempel är *MKIF – Muslimska Kvinnors Idrottsförening* som organiserar simträning för kvinnor som är muslimer i Göteborg. En annan Göteborgsbaserad organisation är *Aishas Döttrar*, en ideell förening för muslimska kvinnor. På hemsidan förklarar man att föreningen grundar sig på en islamisk värdegrund och har ett muslimskt fokus, men att alla kvinnor är välkomna:

Aishas Döttrar står för traditionell sunnitisk Islam och värdegrund baserad på Koranen och Profetens traditioner, är politiskt oberoende och främjar systerskap och acceptans för oliktankande. Därför välkomnar vi alla kvinnor, oavsett religion eller etnisk bakgrund. Vi vill motverka diskriminering, fördomar och missuppfattningar om Islam, muslimer och den muslimska kvinnan.³⁰

Aishas Döttrar anordnar Systercafé varje lördag och man har nyligen även startat en stödgrupp för konvertiter.

Ett annat exempel på en sida för och av kvinnor som jag redan nämnt är *Salafisystrar – Där kunskap går före tal och handling*, ett forum för kvinnor där allt från teologiska och praktiska frågor diskuteras. En annan sida som riktar sig till muslimska kvinnor är *Systerskap.com* som har en shiitisk inriktning och länkar endast till *Den Väntades Vänners* nätsidor. *Systerskap.com* har även ett forum *Systerskapsforumet – En mötesplats för kvinnor med intresse för att diskutera islam*. Här kan kvinnor från olika riktningar inom islam och även icke-muslimer kan bli medlemmar. Den första regeln man måste godta för att bli medlem lyder:

Visa respekt och hänsyn till det faktum att det finns medlemmar från olika inriktningar inom islam och det finns även medlemmar som är icke muslimer men som hyser intresse för att diskutera om religion. Respekt och hänsyn innebär alltså att man inte dömer ut någon som är av annan uppfattning än en själv, och inte riktar kommentarer som kan få någon att uppleva kränkning eller högmod från motparten.

³⁰ Se <http://aishasdottrar.se/om-aishas-dottrar/> Hämtat 13-05-03

I ett forum som detta, som kan rymma flera olika riktningar och trosuppfattningar (eller frånvaron av sådana) blir respekten för oliktankande viktigt. Även nätsidan *Konvertitakuten.se* har ett forum för kvinnor³¹.

Alhijab.se och den shiitiska sidan *MinHijab.nu* är sidor som indirekt vänder sig till kvinnor då den förespråkar, ger information om och argumenterar för varför muslimska kvinnor bör bära huvudduk (*hijab*). Flera nätsidor har också flikar för kvinnor eller där innehållet är speciellt riktat mot kvinnor eller så kallade kvinnofrågor. Vad dessa ”kvinnosidor” tar upp skiljer sig beroende på vilken teologisk riktning nätsidan har. En intressant jämförelse kan till exempel göras mellan den sufiska sidan *Darqawiyyah Sverige*³² och den salafitiska sidan *Darul Hadith*.³³ På *Darqawiyyah Sverige* diskuteras könsroller inom islam ur ett brett, historiskt och kontextuellt perspektiv och starka modiga muslimska kvinnor i den islamiska historien lyfts fram som förebilder för dagens kvinnor. På *Darul Hadith* läggs större fokus på hur kvinnor skall agera i specifika situationer, som till exempel om en kvinna får sitta med vid bön i moskén om hon är gravid eller om hon får lova att läsa Koranen när hon menstruerar etcetera.

En del nätsidor drivs helt av kvinnor. *Islam Svarar* drivs av svenska muslimska kvinnor som konverterat (reverterat) till islam och dess syfte förklaras som följer;

Denna sida svarar på missförstånd som i stor mängd cirkulerar på nätet. Mycket felaktigheter om islams läror sprids via en del webbsidor med väldigt fart idag. Och det har resulterat i det Du kan läsa på denna sida. Det är ett svar till en del av dessa felaktigheter³⁴.

Detta är ytterligare ett exempel på en nätsida som vill bemöta det de upplever vara missförstånd, fördomar och felaktiga uppfattningar av islam vilket ofta inkluderar kvinnosyn inom islam. *Islamguiden.com* har till exempel på sin startsida en flik för ”Missuppfattningar” och en flik för ”Missförstånd” där de bland annat tar upp det de anser vara missförståndet om den förtryckta muslimska kvinnan. *Swedish United da’wa Center* tar upp frågan på ett liknande sätt och länkar till en amerikansk nätsida *Islams Women – The Jewels of Islam*³⁵. Där bemöts frågor som ofta kommer upp i diskussioner om jämställdhet och islam: Är den muslimska kvinnan förtryckt? Tvingas hon in i äktenskap? Har hon samma rättigheter som mannen? Internet blir här återigen ett forum för att bemöta det man anser vara felaktiga och fördomsfulla uppfattningar om islam och muslimer.

³¹ Se <http://www.konvertitakuten.se/forum/> Hämtat 13-03-06

³² Se <http://darqawi.se/category/for-kvinnor/> Hämtat 13-03-05

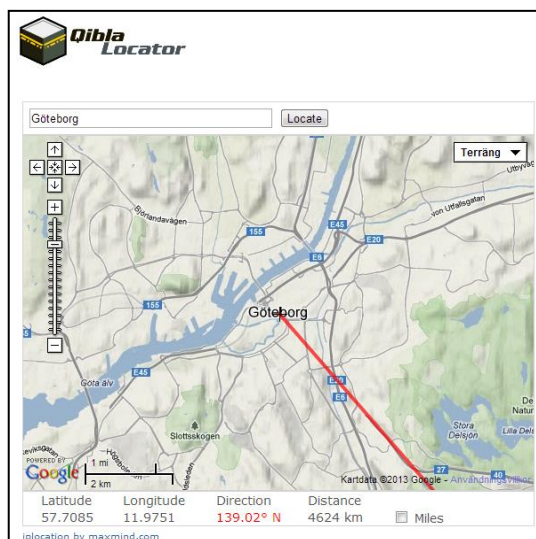
³³ Se <http://darulhadith.com/systrar/index.html> Hämtat 13-03-05

³⁴ Se <http://www.islam-svarar.se/om-oss> Hämtat 13-03-06

³⁵ <http://www.islamswomen.com/> Hämtat 13-03-05

4.1.6 INTERAKTIVA TJÄNSTER

Ett exempel på att svenska muslimska nätsidor utformning och layout har utvecklats avsevärt sedan 2001 och 2004 är de många interaktiva tjänster som finns på flera av dem. Många nätsidor har specialtjänster och interaktiva hjälpmedel, eller länkar till sådana, som kan underlätta den troendes vardag. Ett exempel är *Qibla Locator*³⁶. *Qibla Locator* är en tjänst

utvecklad i samarbete med Googlemaps och används för att hitta rätt böneriktning (*qibla*) mot Mecka just där du befinner dig.³⁷ Flera sidor har även programvara där du kan hitta aktuella bönetider för de fem dagliga bönerna i olika städer i Sverige. Det finns också en mängd SMS-tjänster som används i olika syften. Man kan till exempel få påminnelser om högtider via SMS eller SMS med ”*Dagens hadith*”³⁸. Man kan även donera pengar via SMS. Via SMS kan du till exempel donera mellan tio och tvåhundra konor till

återuppbyggande och underhåll av *Iman Ali Islamic Centers* moské (shiitisk) i Järfälla³⁹. Andra exempel på interaktiva tjänster är Islamguidens kontaktformulär till *Syster-Online*, *Broder-Online*, *Ekonom-Online*, *Jurist-Online*⁴⁰ och *Imam-Online* (via telefon). Via dessa länkar man kan ställa frågor direkt till konvertiter eller ekonomiskt, juridiskt och teologiskt kunniga muslimer. Via *Norrköpings Islamiska Centers* hemsida kan man även se fredagsbönen live online⁴¹ och via *Halmstads moskés* hemsida kan man vid utannonserade tillfällen se föreläsningar via deras Live TV online. Det finns även en uppsjö föreläsningar och recitationer av koranen att lyssna på online via till exempel <http://www.islamfokus.se/> och <http://bilal.se/>.

³⁶ Bilden är hämtad från <http://www.qiblalocator.com/> Hämtat 13-03-02

³⁷ Exempel på nätsidor som hänvisar till tjänsten: <http://www.muslim.se/index.php>
<http://www.startsidanformuslim.se/> och <http://fatwa.se/>.

³⁸ Se till exempel <http://www.hikma.se/blogg/gratis-app-dagens-hadith-till-iphone-och-android/>

³⁹ Se Iman Ali Islamic Center <http://www.imamalicenter.se/sv/content/donationer-till-mosk%C3%A9n-sms>
Hämtat 13-02-28

⁴⁰ Det var dock uppehåll i tjänsten Jurist-Online i skrivandets stund.

⁴¹ Se <http://norrkoping.muslim.se/> Hämtat 13-02-28

Dessa interaktiva tjänster kan ses som exempel på det som Campbell kallar *convergent practice*” (se avsnitt 4.1.3). Campbell menar att internet i sin utformning uppmuntrar användaren till att använda en mängd olika källor och referenser samtidigt (Campbell 2011 s. 76). Gamla källor, praktiker och ritualer kan blandas med ny teknologi.

4.1.7 WEBBUTIKER & ÖVRIGA SIDOR

Det finns en rad nätsidor som är svårkategoriserade men som är intressanta inslag i det svenska muslimska cyberlandskapet.

Till exempel finns en rad islamiska webbutiker som kan underlätta den troende muslimens liv. Jag har funnit sex muslimska webbutiker (varav en shiitisk och en sufisk) där man kan köpa allt från muslimska kläder, islamisk litteratur, musik och DVD-filmer till Halal-godis som är garanterat fritt från gelatin. I övrigt kan noteras att det finns en hemsida för *Islamic Relief Sverige*, en internationell hjälporganisation inspirerad av islamiska värderingar, samt en nätsida för ett företag som producerar Halal kött. Islamguiden.se har dessutom en sida som specialicerat sig på Halalcertifiering⁴² för att hjälpa svenska företag att ta fram produkter som är tillåtna enligt muslimska principer;

Vår halalcertifierings stämpel på din produkt är ett bevis på att produkten inte innehåller förbjudna ämnen eller tillsatser i enlighet med islams principer och kan därmed tryggt köpas och konsumeras av den muslimske konsumenten.

Ett annat intressant inslag i den svenska cybermuslimska miljön är *HalalDejt.se – Hitta muslimsk partner*. *HalalDejt* är en sida för muslimska kvinnor och män som vill träffa en partner. Initiativtagaren är Göteborgs Moské och de beskriver projektet som följer:

Göteborgs Moské har påbörjat ett nytt projekt som ska hjälpa muslimska singlar i Sverige att hitta en lämplig partner. Projektet är unikt och vi hoppas att med Allahs hjälp, vara en bro mellan blivande parterna. Halaldejt är en tjänst från Göteborgs Moské, skapad för dig som vill ha hjälp med att träffa en lämplig partner. Vi tar reda på vem du är och väljer ut den som matchar dig insha'Allah⁴³.

I skrivandets stund är sidan stängd för underhåll, men när jag först besökte nätsidan var den i funktion och ett meddelande på startsidan förklarade att *HalalDejt* var överbelastat:

⁴² Se <http://www.halalcertifiering.se/> Hämtat 13-05-12

⁴³ Se http://www.goteborgsmoske.se/index.php?option=com_content&view=article&id=22&Itemid=25 Hämtat 13-05-12

Ärade medlemmar,

Många har skickat mail och försöker ringa HalalDejt. Vi har medvetet stängt av telefonerna för att HalalDejt är helt enkelt väldigt väldigt överbelastat, vi är medvetna om att många står i tur för kontaktförmedling hos HalalDejt men vi gör så gott vi kan⁴⁴.

Citat ovan tyder på att projektet varit ett uppskattat initiativ bland muslimska singlar.

Ett annat intressant exempel på mångfalden bland svenska muslimska nätsidor är *Swedish Mekteb Studieförening* som driver en islamisk ”söndagsskola” inspirerad av Maria Montessoris pedagogik. På hemsidan förklarar man att koranundervisningen och övriga aktiviteter i föreningen, i enlighet med Montessoris anda, styrs av barnets vilja och intresse⁴⁵. Föreningen startades av en grupp bosniska muslimer men har nu utökats till att rymma fler etniska grupper och man har nu även startat en islamisk scoutkår för barn och unga i Alby.

Radio Islam är en av de sidor som finns kvar från Larsson undersökning 2001. *Radio Islam* är enligt dem själva ”Sverige enda sant anti-rasistiska hemsidan då den tar ställning mot alla former av rasism...” Sidan fokuserar dock i stort sett uteslutande på det de uppfattar som den mest vanliga formen av rasism – sionismen. På deras förstasida finns följande uttalande:

Den mest utövade formen av rasism och apartheid idag är *sionismen*, judendomens förlängda arm. Den judiska rasismen är riktad - inte enbart mot palestinierna - men mot oss *alla* icke-judar, "*goyim*" som de kallar oss.

Radio Islams grundare Ahmed Rami, som skapade nätradiokanalen redan 1987, är ursprungligen från Marocko, har tydliga antisemitiska åsikter och förnekar bland annat förintelsen ("Radio Islam tillbaka i etern" 1996). *Radio Islam* och dess olika ansvariga utgivare har på grund av sina högerextremistiska och antisemitiska nätradiosändningar fälts för hets mot folkgrupp upprepade gånger. Bland annat dömdes Ahmed Rami till sex månaders fängelse och indraget sändningstillstånd i en uppmärksammat rättegång 1990 (Ibid). *Radio Islam* har idag inga radiosändningar.

4.1.8 LÄNKANALYS

Jag har nu redogjort för och gett exempel på vilka aktörer som finns representerade i det svenska cybermuslimska landskapet. Vi skall nu titta närmare på hur dessa aktörers nätsidor hänger ihop med varandra i en så kallad länkanalys. En länkanalys görs med hjälp av

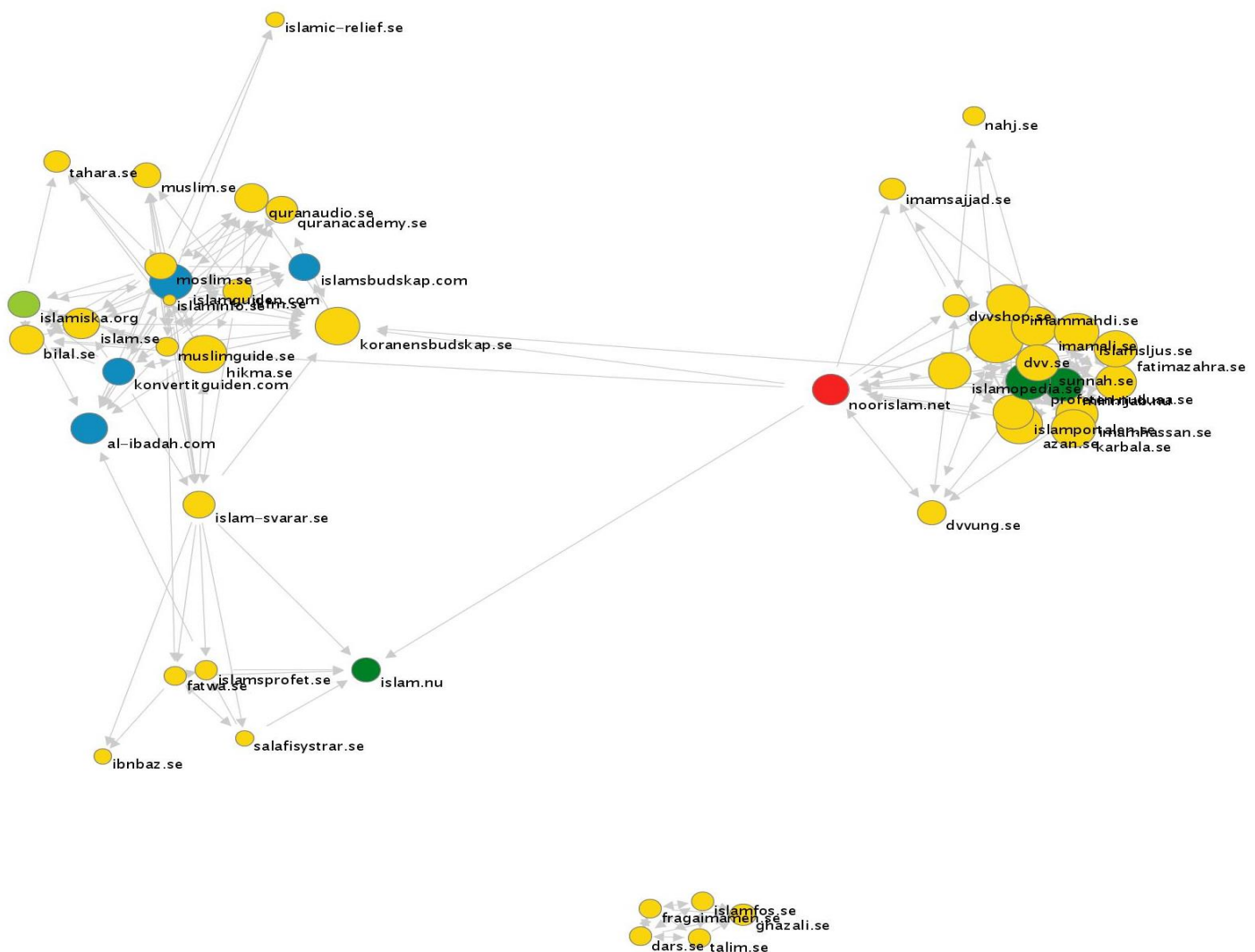
⁴⁴ Se www.halaldejt.se Hämtat 13-03-26

⁴⁵ Se <http://www.swedishmekteb.se/page2.html> Hämtat 13-05-12

nätbaserad programvara, i detta fall *IssueCrawler*, som specialiserat sig på att söka av önskade nätsidor och se hur dessa relaterar till varandra och andra nätsidor⁴⁶.

För att få fram visualiseringen som visas nedan har samtliga av de etthundrafyrtio nätsidorna jag funnit ”matats in” i IssueCrawlers program som sedan analyserat nätsidornas inbördes länkar. De nätsidor som finns med i visualiseringen nedan har minst två länkar till sig från andra sidor, vilket förklarar varför alla etthundrafyrtio sidor inte finns med. Ju mer central en nätsida är i nätverket desto fler länkar har den från andra nätsidor.

Visualisering av länkanalys – svenska muslimska nätsidor 2013⁴⁷ :

⁴⁶ För en förklaring av länkanalys se kapitel tre s. 12.

⁴⁷ Färgerna på de så kallade noderna, som markerar de olika nätsidorna, förklaras utifrån nätsidans ändelse enligt följande: gul = .se blå = .com mörkgrön = .nu ljusgrön = .org röd = .net

Vad vi kan se utifrån visualiseringen ovan är att det finns två stora huvudgrupperingar samt en grupp nätsidor som intressant nog är helt isolerad från de övriga, längst ner i bilden.

Till höger i bilden finns shiamuslimska sidor centrerade kring DVV:s nätsidor. Ingen av de övriga shiamuslimska nätsidorna som till exempel Imam Ali Islamic Center finns med här, vilket kan tyda på att DVV och Imam Ali Islamic Center inte samarbetar utan representerar två separata shiamuslimska grupper. I det vänstra hörnet hittar vi en stor grupp nätsidor med olika sunnitiska inriktningar med Islamguiden.com i mitten. Vi skall snart titta närmare på den tredje isolerade gruppen, men innan dess vill jag visa på att det finns antydning till en fjärde gruppering nedanför den vänstra ”huvudgruppen”. Denna grupp består av de nätsidor som jag redan tidigare antytt ha kopplingar till salafitiska tolkningar av islam. De sidor som säger sig ha en salafitisk inriktning (*Ibnbaz.se*, *Salafi.se*, *Darulhadith.se*, *Salafisystrar.se*, med flera) länkar till samma grupp nätsidor; *Islam.nu*, *Islamsprofet.se* och *Fatwa.se* och vi kan se en antydning till att dessa tre är delar av en egen grupp i länkbilden ovan. Detta kan tyda på att dessa sidor, som vi ser nedanför den stora gruppen nätsidor med olika sunnitiska inriktningar, kan ha en liknande (salafitisk) inriktning.

En intressant notering är att en grupp nätsidor (längst ner i bilden) är helt isolerad från de övriga. Nätsidorna här är även de en grupp vars samhörighet jag identifierat tidigare i detta kapitel (se avsnitt 4.1.2). Sidornas samhörighet kan ses i att de sympatiserar med och vill lyfta fram sufism som en viktig gren inom islam. Vad det kan bero på, att denna grupp som vill lyfta fram sufiska idéströmningar, är isolerade från de övriga kommer jag att diskutera i nästa kapitel. Intressant att notera är också att de sidor som har en salafitisk inriktning har fler kopplingar till den ”sunnitiska” huvudgruppen än vad de sidor som vill lyfta fram sufiska idéströmningar har.

4.2 SAMMANFATTNING –

EN SVENSK CYBERMUSLIMSK MILJÖ 2013

- Antalet svenska muslimska nätsidor har ökat markant de senaste tolv åren. Med den nuvarande uppskattningen av etthundrafyrtio nätsidor har det skett en ökning med fyrahundra procent sedan 2001 och en knapp tredubbling sedan 2004. Stora etablerade nätsidor blandas med mindre nätsidor.

- Fler riktningar inom islam finns representerade på svenska muslimska nätsidor idag än 2001 och 2004. Bland annat hittades sidor som uppger sig vara sufiska, salafitiska, shiitiska och tillhörande Ahmadiyya islam. Det finns även en nätsida (*Homan*) som vänder sig till invandrande och muslimska HBT-personer. En annan grupp (*Swedish Mekteb*) driver en muslimsk söndagsskola inspirerad av Maria Montessoris pedagogik samtidigt som de startat en muslimsk scoutkår. Den svenska cybermuslimska miljön rymmer en mängd olika riktningar, tolkningar och uttryck.
- Det finns sidor som är specifikt utformade av och/eller för barn och unga samt kvinnor och konvertiter.
- Flera sidor tar upp och bemöter det de upplevs vara missförstånd och felaktiga uppfattningar om och fördomar och uttryck av islamofobi mot islam och muslimer, som till exempel att islam är en våldsförespråkande religion som uppmuntrar terrorism och föreställningen om att den muslimska kvinnan är förtryckt.
- Flera nätsidor tar upp nödvändigheten av hålla samman, att ha överseende med oliktankande och respektera olikheter grupper emellan.
- Flera nätsidor har eller refererar till interaktiva tjänster som kan underlätta livet som muslim. Till exempel; direktsändningar online från fredagsbönen i Moskén, SMS-tjänster för donationer eller påminnelser via SMS om högtider och ”dagens-Hadith”, *Qibla-locator* som hjälper dig att hitta rätt böneriktning mot Mekka.
- Utifrån visualiseringen av länkanalysen av det svenska muslimska cyberlandskapet kan vi se att det finns två stora huvudgrupperingar, varav den ena i huvudsak består av den shiamuslimska organisationen DVV:s nätsidor. Den andra huvudgruppen består av en stor grupp nätsidor med olika sunnitiska inriktningar där Islamguiden.com är central. En grupp nätsidor är helt isolerad från de övriga vars samhörighet kan ses i att de sympatiserar med och vill lyfta fram sufism som en viktig gren inom islam. Det finns även en antydning till en fjärde gruppering där salafitiska idéströmningar tycks vara den gemensamma nämnaren.

5. ANALYS

Utifrån resultatet från min undersökning av det svenska muslimska cyberlandskapet kan vi alltså konstatera att antalet svenska muslimska nätsidor har ökat kraftigt sedan 2001, från trettiofyra nätsidor till etthundrafyrtio. Det är en ökning med nästan fyrahundra procent de senaste tolv åren. Av de trettiofyra nätadresser som Göran Larsson fann 2001 finns endast tolv kvar idag och av dessa tolv har nio sidor nya enklare domännamn. Om vi jämför med Larssons undersökning från 2004 då han hittade femtiosju svenska muslimska nätsidor har antalet nästan tredubblats. Antalet svenska nätsidor med muslimska avsändare har således ökat kraftigt det senaste årtiondet och fortsätter att öka. Som vi kunde se i resultatredovisningen ovan har en mängd nya aktörer också tagit plats i den cybermuslimska miljön vilket leder till slutsatsen att inte bara antalet nätsidor ökat utan även mångfalden aktörer. Det kan i linje med tidigare forskning om islam på internet konstateras att muslimer i Sverige är mycket aktiva på nätet idag (se avsnitt 3.2).

Om vi fortsätter jämförelsen med Larssons undersökning som pekade på att det 2001 var ett relativt litet antal människor som ägnade sig åt att sprida kunskap om islam på nätet, tycks det dag finnas betydligt fler. Vi kan även ana en ökad konkurrens mellan svenska cybermuslimska nätsidor idag i jämförelse med 2001. Larsson tyckte sig då se en acceptans mellan olika nätsidors åsikter och budskap, vilket bland annat visade sig i sidornas länksamlingar. Idag kan vi bland annat genom länkanalysen som presenterades ovan ana att det finns grupper på nätet som inte vill associeras med varandra, vilket kan tolkas som ökad konkurrens mellan olika grupperingar, riktningar och deras nätsidor. Detta kan ses som en naturlig följd av att utbudet och aktiviteten i den svenska muslimska cybermiljön ökat generellt. Vi återkommer till vad denna ökning och eventuella ökade konkurrens kan bero på i nästkommande avsnitt.

Larsson konstaterade vidare i sina undersökningar från 2001 och 2004 att de flesta nätsidor han hittade hade relativt enkel design och layout i jämförelse med många utländska sidor. Idag har många nätsidors utformning utvecklats betydligt och har ofta en avancerad layout som kan konkurrera med sidor gjorda utan för Sveriges gränser. Ett exempel är de interaktiva tjänster och hjälpmedel som finns på många nätsidor (se avsnitt 4.1.6).

En slutsats från Larssons undersökning 2001 var att internet tycktes fungera som ett forum där alternativ kunskap och alternativa tolkningar lätt får fäste. Här kan vi se en tydlig kontinuitet mellan undersökningen 2001 och idag, då alternativ information och alternativa tolkningar av islam tycks öka i det svenska muslimska cyberlandskapet.

Hur kan man då förstå dessa förändringar som ägt rum i det svenska cybermuslimska landskapet de senaste tolv åren? Varför ser det svenska muslimska landskapet ut som det gör idag? Utifrån delar av den tidigare forskning och de teoretiska perspektiv som jag tog upp i avsnitt tre kommer jag nu att belysa resultatet och försöka säga något hur och varför denna förändring ägt rum.

5.1 FÖRÄNDRINGAR OFFLINE - FÖRÄNDRINGAR ONLINE

De mest uppenbara förklaringarna till att muslimsk aktivitet och mångfald på svenska nätsidor ökat så markant de senaste tolv åren, är dels att användningen av internet som kommunikations och informationsmedel mer än fördubblats i Sverige under denna period (se avsnitt 1) och dels att antalet muslimer i Sverige stadigt ökar. I Sverige finns dessutom en god tillgång till och kunskap om denna typ av teknologi. Eftersom religion inte kan separeras från samhällsutvecklingen i övrigt kan det ses som ett naturligt steg för religiösa personer och grupper att ta steget ut på nätet när övriga samhället gör det. Flera forskare betonar också, som jag varit inne på tidigare, att livet offline hänger tätt samman med livet online (Campbell 2011). Aktiviteter online skall ses som en förlängning av, inte isolerat från, det som sker offline. Samhällsprocesser offline syns på nätet och påverkar hur människor använder det.

Religiösa aktörers ökade aktivitet på internet kan ur ett metaperspektiv ses som en del av, och eventuellt även ett bidrag till, en generell samhällsutveckling av ökad individualisering där människans liv i mindre grad styrs av arv och mer av hennes egna val (i alla fall i det vi kallar "västvärlden"). Vi lever i en värld där religiös sanning och auktoritet alltmer relativiseras. Auktoritet är inte längre begränsad till geografiska platser och personer och den måste konkurrera med en mängd olika sanningskrav. Internet kan som jag varit inne på tidigare vara ett verktyg för en individualiseringsprocess där man formar och skapar sin egen identitet mer än tidigare (se avsnitt 3.1.3). Att vi ser så markant ökning av aktivitet och mångfald i det svenska muslimska cyberlandskapet de senaste tolv åren, kan tolkas som ett uttryck för denna

individualiserings- och relativiseringsprocess i samhället i stort. Fler personer och grupper vill visa sin syn på och tolkning av islam och göra sina röster hörda i ett sammanhang där ingen längre har patent på sanningen. Det uppstår dock i denna process ett spänningsfält mellan muslimska lärde (ulama) och de individualister som använder internet som verktyg och inspiration för nytolkningar (Larsson 2011, Bunt 2000).

Som nämndes i avsnitt 1.2.2 är muslimer i Sverige och övriga Skandinavien en mycket heterogen grupp, vilket skiljer sig från till exempel Tyskland, Storbritannien och Frankrike som har en mer homogen muslimsk befolkning (Østergaard 2009 s. 2). Det ökade antalet aktörer och mångfalden riktningar som vi ser i den svenska muslimska miljön online idag kan tolkas som en konsekvens av en ökad konkurrens bland muslimska grupper och riktningar offline. I en kontext där många konkurrerande riktningar och tolkningar existerar sida vid sida, kan det upplevas angeläget för fler muslimska grupper att visa var de ”hör hemma” i denna mångfald.

5.2 INTERNET - ETT MEDIUM FÖR DE MARGINALISERADE

Antropologerna Eickelman och Anderson menar att de röster som inte får plats i den offentliga debatten och som förtrycks i ett medium ofta dyker upp i ett annat. Ny teknologi som internet kan ge dessa marginaliserade röster en plats där de kan göra sig hörda. Det är vanligt att minoriteter upplever sig marginaliserade och orättvist behandlade av majoritetssamhället där deras intressen inte prioriteras på majoritetens dagordning. Det ligger även ofta strukturella hinder i vägen för ett ökat deltagande. Till exempel är personer med annan bakgrund än en ”etniskt svensk” underrepresenterade både bland politiker och i journalistkåren. Detta kan ses som en delförklaring till den ökade aktiviteten i det svenska muslimska cyberlandskapet. Då muslimer inte upplever att de har en plats i det offentliga rummet eller i debatten på samma sätt som andra grupper kan internet bli ett forum där de gör sina röster hörda och organiserar sig. Flera av de nätsidor jag funnit i min studie skriver att de vill verka för muslimers rätt som minoritet i det svenska samhället och att muslimer skall få sina röster hörda i större utsträckning än idag⁴⁸. I detta sammanhang kan vi dra paralleller till Lövheims beskrivning av medier som en del av samhällets maktstrukturer, där vissa grupper

⁴⁸ Se till exempel Sveriges Muslimska Råd - SMR; Muslimer för Fred och Rättvisa, Muslimskt Politiskt Forum – MPF.

har mindre utrymme och resurser och därmed inflytande än andra (Lövheim 2006). Internet kan därmed, i egenskap av att vara både ett effektivt och relativt billigt medium, vara en användbar alternativ kommunikationskanal. På *Muslimskt Politiskt Forum*:s nätsida kan man bland annat läsa att två av organisationens målsättningar är att arbeta för en bättre tillvaro och en bättre integration för muslimer i Sverige⁴⁹.

Ett exempel på en grupp som tagit mer plats i den svenska cybermuslimiska miljön är shiamuslimer. Som jag varit inne på tidigare hävdar Larsson och Thurfjell att shiaislam länge varit en marginaliserad grupp i västerländska studier av islam där man i huvudsak studerat sunnitiska grupper (Larsson & Thurfjell 2013). Shia skall dock inte ses som en marginell del av islam och kan i Sverige utgöra så mycket som 35% av alla muslimer. Att shiamuslimska grupper nu tar större plats på nätet kan tolkas som att de försöker visa sig och göra sin röst hörd i en kontext där sunnitisk islam upplevs få företräde.

Ett annat exempel på hur alternativa och marginaliserade tolkningar av islam tar sig uttryck i en svensk muslimsk cybermiljö är *Homan*, stödorganisationen för invandrade HBT-personer med säte i Göteborg. Initiativtagaren Ardeshir Bibakabadi är muslim och har uttryckt en önskan att starta en gayvänlig moské i Göteborg. Homo-, bi- och transsexualitet är ett känsligt ämne för många muslimer och Bibakabadis uttalande väcker med stor sannolikhet reaktioner bland muslimer i Sverige. Ett sådant uttalande skulle möjligtvis få större reaktioner i ett land med en muslimsk majoritetsbefolkning. Detta kan möjligtvis ses som ett exempel på hur de mest innovativa inom-islamiska diskussionerna utvecklas av muslimer i ”väst”, som vissa forskare anser (se avsnitt 3.2.2). Bibakabadi själv är inte anonym på nätet, men hans nätsida skapar förutsättningar för andra homosexuella muslimer att anonymt söka hjälp och stöd i hans organisation och komma i kontakt med personer i en liknande situation. Detta kan ses som ett exempel på hur internet med sin anonymitet och lättillgänglighet används av religiösa minoriteter för att utveckla alternativa tolkningar av den religiösa tradition de tillhör.

Dessa exempel kan relateras till Anderson, Eickelman och Salvatores syn på internet som en ”*public sphere*” (offentlig sfär). Som jag var inne på i avsnitt 3.1.3 menar de att internet ger

⁴⁹ Se MPF

http://www.mpfsweden.se/index.php?option=com_content&view=article&id=1:syfte&catid=1:omoss&Itemid=5
Hämtat 13-05-23

fler människor möjligheten uttrycka uppfattningar oberoende stat och andra auktoriteter samt att ifrågasätta normer och regler som tidigare tagits för givet. Åsikter som förtrycks i ett medium eller sammanhang dyker idag ofta upp i ett annat och ny teknologi och nya medium som internet ger dessa röster en plats att göra sig hörda. Här kan idéer presenteras och diskuteras på sina egna villkor snarare än vara sanktionerad av auktoriteter som predikanter, domare och beslutsfattare (Eickelman & Salvatore 2002). Makten finns i den offentliga sfären själv, inte i egenskap av att den sanktioneras av en auktoritet och här har alla i princip lika stor möjlighet att övertala varandra. Exemplet ovan kan ses som exempel på hur muslimer med alternativa tolkningar och marginaliserade riktningar utnyttjar denna ”offentliga sfär”.

5.2.1 DEBATTER OM ISLAM, MUSLIMER & ISLAMOFABI

I samband med någon aktuell händelse som har med islam och muslimer att göra förs ofta livliga debatter i media. Till exempel kan nämnas Muhammed teckningarna/karikatyerna, SVT:s Uppdrag granskning program ”Kampen om Koranen”⁵⁰ eller nu senast, valet av Umar Mustafa till den Socialdemokratiska partistyrelsen. Flera av de nätsidor jag funnit tar del i dessa debatter på nätet, ofta med motiveringen att man vill nyansera det man uppfattar som en snedvriden debatt där bara några få icke-representativa muslimer får tala för alla.

Som ett exempel på detta vill jag ta upp debatten kring Uppdrag Granskning nyss nämnda program ”Kampen om Koranen” och reportern Nadja Yllners uppföljningsreportage där hon besöker de moskéer som var aktuella i det första programmet. På Konvertitakutens blogg⁵¹ får Uppdrag Granskning kritik för att de i båda sina program endast vänder sig till församlingar som svenska regeringen utsett till sina samtalspartners. Enligt Konvertitakuten har dessa församlingar blivit inflytelserika just på grund av att svenska regeringen har valt dessa som samtalspartner, inte på grund av att de representerar en majoritet muslimer. Konvertitakuten anser att dessa församlingar endast är olika versioner av *ikhwan*⁵² och radar upp en lista med andra mer liberala muslimska församlingar, som inte tycks finnas med på journalister och politikernas karta över muslimska organisationer i Sverige. De muslimska församlingar som

⁵⁰ Se <http://www.svt.se/ug/kampen-om-koranen> Hämtat 13-05-23

⁵¹ Se <http://www.konvertitakuten.se/2013/02/kamp-om-koranen-eller-tva-dorror-in-till-brodrskapet/> Hämtat 13-05-23

⁵² *Ikhwan* betyder ”broder” på arabiska och har använts på en rad olika muslimska organisationer. Den som avses här är den wahhabitiskt inspirerade sammanslutning som bildades 1911-12 i Saudiarabien. Ikhwan var då en viktig del i den armé som stöttade Abd al-Aziz ibn Saud maktövertagande på arabiska halvön (Esposito 2012).

media och politiker väljer att tala och samarbeta med är nödvändigtvis inte de som representerar en majoritet muslimer, anser Konvertitakutens skribent. Detta kan ses som ett exempel på hur muslimer använder internet som kommunikationskanal då de inte upplever att de får en representativ röst i det offentliga samtalet, vare sig det är muslimer eller icke-muslimer som talar.

Till resonemanget ovan kan läggas ytterligare en dimension. Många muslimer upplever utöver denna marginalisering i det offentliga samtalet att de på grund av en växande islamofobi i det svenska samhället blir diskriminerade och kränkta både i den fysiska världen och på nätet (se avsnitt 3.1.2). Detta är något som verkar öka snarare än minska. Som Larsson lyfter fram i sin studie från 2001 kan en sådan trend bidra till att fler muslimer väljer att starta nätsidor där de kan belysa och försöka motverka de orättvisor de upplever. På grund av att muslimer inte får utrymme i det offentliga samtalet har de heller inte samma chans att bemöta det de upplever som felaktiga och fördomsfulla uppfattningar där, utan använder istället nätet som kommunikationskanal. Det är som jag tagit upp tidigare ett flertal sidor i min undersökning, som menar att man med anledning av de fördomar och felaktiga uppfattningar om islam och muslimer i Sverige vill ge ”korrekt information om islam” och bemöta dessa felaktigheter och fördomar. I ett samhälle där många muslimer upplever att det sprids felaktig och missvisande information om islam och muslimer vilket i sin tur späder på de fördomar och de islamofobiska tendenser som finns i Sverige idag, så tycks internet fylla en viktig funktion för muslimer i att bemöta och försöka motverka detta. Detta är en något som Larsson konstaterade i sin undersökning 2001 och denna funktion tycks utnyttjas allt mer av muslimer på svenska nätsidor idag.

5.3 NÄTSIDORNAS INBÖRDES RELATIONER

I detta avsnitt kommer jag att återkoppla till den länkanalys jag redogjorde för i avsnitt 4.1.6 samt de frågor som uppstod i samband med denna. En av dessa frågor är varför sidor som sympatiserar med och vill lyfta fram sufism som en viktig gren inom islam är isolerade från övriga grupper och nätsidor i det svenska muslimska cyberlandskapet? Detta är naturligtvis en mycket svår fråga att svara på men jag kommer att diskutera några möjliga förklaringar.

En enkel tolkning av att dessa sidor är helt isolerade från övriga är att de skiljer sig så pass markant från övriga nätsidor när det gäller innehåll och inriktning att de helt enkelt inte har något gemensamt med dem. Detta skulle förklara varför de inte har några länkar till andra sidor än de inom gruppen och heller inte har länkar till sig från några andra sidor. Vad är det då i så fall som gör att dessa sidor skiljer sig så markant från de övriga?

För att diskutera denna fråga kommer jag att använda mig av det resonemang som Larsson var inne på i sin diskussion av sufiska miljöer på nätet. Larsson lyfter fram det spända läge som finns och sedan länge har funnits, mellan muslimer som bejakar en salafitisk ”ideologi” och de som tyr sig till mer sufiska idétraditioner (Larsson 2006, se avsnitt 3.3). Salafitiska grupper lyfts fram som dominerande på det cybermuslimska landskapet, även om de inte utgör en stor del av antalet muslimer offline, med motiveringen att de har mer pengar och resurser än övriga muslimska grupper samt är aktiva och välorganiserade. Om det nu är så att salafitiskt orienterade grupper dominerar på nätet så skulle det möjligtvis kunna hjälpa oss att förstå varför länkanalysen av det svenska muslimska cyberlandskapet ser ut som den gör. Vi kan här även dra paralleller till diskussionen av Konvertitakutens blogginlägg ovan (se avsnitt 5.2.1). Konvertitakuten menar att samtliga av de stora muslimska organisationerna och församlingarna som den svenska regeringen valt ut som samarbetspartners är olika versioner av mycket konservativa riktningar inom islam (skribenten kallar dem vänster och höger ikhwan). Vi kan utifrån länkanalysen se att den grupp nätsidor som har en salafitisk inriktning har flera länkar till sig från den ”sunnitiska huvudgruppen” till vänster på bilden (via islam-svarar.se). Den grupp som sympatiserar med sufiska idétraditioner står dock helt utanför. Kan detta antyda att den ”sunnitiska huvudgruppen” står närmare de salafitiska grupperna än de som vill betona sufismens betydelse för islam? Om det är fallet skulle länkanalysen möjligtvis kunna ge stöd till resonemanget att det är salafitiskt inspirerade grupper som dominerar i det cybermuslimska landskapet. Denna slutsats är dock högst spekulativ men en intressant diskussion skulle kunna utvecklas från detta resonemang. Var står egentligen den ”sunnitiska huvudgruppens” föreningar, församlingar och informationssidor teologiskt? Som Deborah Wheeler är inne på; ”... internet can make marginal voices seem central”, (Wheeler 2002). De som hörs och syns mest är inte alltid de som har flest anhängare offline. Det är inte heller säkert att de som hörs och syns mest är de som är representativa för en majoritet muslimer, oavsett om detta avser aktivitet online eller offline.

5.4 SAMMANFATTNING & AVSLUTANDE REFLEKTIONER

I detta kapitel har min ambition varit att försöka svara på min andra frågeställning: Har den svenska cybermuslimska miljön förändrats med avseende på antal sidor, innehåll och aktörer sedan 2001, och hur kan eventuella förändringar i så fall förklaras och analyseras utifrån existerande forskning om religion och ny media samt islam och muslimer i Sverige? Det är lätt att se att det svenska muslimska cyberlandskapet förändrat och hur, men det är betydligt svårare att förklara varför dessa förändringar ägt rum och varför detta landskap ser ut som det gör idag. Jag har dock, med utgångspunkt i tidigare forskning, analyserat och diskuterat vad dessa tydliga förändringar kan bero på och jag tycker mig se följande tendenser:

För det första tycks förändringar i det svenska muslimska cyberlandskapet ha paralleller till förändringar offline, som till exempel en explosionsartad användning av internet, en ökad individualisering och relativisering av religiös auktoritet, där alternativa tolkningar av islam (både konservativa och liberala) får större utrymme. För det andra kan det ökade antalet aktörer och den mångfald riktningar som vi ser i den svenska cybermuslimska miljön idag tolkas som en konsekvens av en ökad konkurrens bland muslimska grupper och riktningar offline. I en kontext där många konkurrerande riktningar och tolkningar existerar sida vid sida, kan det upplevas angeläget för fler muslimska grupper att visa var de ”hör hemma” i denna mångfald. För det tredje kan muslimers situation av upplevd diskriminering och en ökad islamofobi det svenska samhället bidra till ökad aktivitet på nätet då internet kan vara en plats för marginaliserade röster att göra sig hörda. I kapitlets avslutande del har det även ställts spekulativa frågor kring vilka grupper som dominerar den svenska cybermuslimska miljön.

Det är mycket svårt att säga varför personer agerar som de gör och var deras drivkraft kommer ifrån. Att förklara mänskligt beteende är mycket svårt, och handlingsmotiv är ofta omedvetna och enormt komplexa. Att muslimska grupper och individer är aktiva på svenska nätsidor idag verkar för vissa vara teologiskt motiverat och för andra motiverat av sociopolitiska faktorer men för de flesta både och. För andra kan det handla om att synas och höras över huvudtaget.

Det är viktigt att komma ihåg att den ökade tillgången till och spridningen av internet inte ägt rum överallt. Stora delar av världen är inte "online" vilket också kommer att avspeglas i den forskning som bedrivs inom området religion och nya medier. Forskning i området religion och nya medier speglar sociala, kulturella och ekonomiska skillnader. De som använder internet, även om internet är ett relativt billigt och lättillgängligt medium, är till stor del de som har resurser och kunskap. De studier som görs om religion och internet är per se studier i hur en privilegierad del av världens religiösa och andliga sökande använder detta privilegium i sin religiösa aktivitet. Trots detta är internet en mycket betydelsefull plats att studera samtida religion och religiös förändring;

Despite the fact that many sectors in the Muslim world still do not have opportunities for access, the Internet has become a dominant tool of Islamic religious expression and a significant place for observation of shifting trends and values associated with conceptual understandings of Islam (Bunt 2009 s. 276).

Jag hoppas att denna uppsats kan inspirera andra religionsvetare att vandra djupare in i det svenska cybermuslimska landskapet, nu när vi har en bättre karta över hur detta landskap ser ut.

BILAGA 1

ORD- OCH BEGREPPSLISTA:

- Ahmadiyya* ”Idéströmning inom islam som uppstod i slutet av 1800-talet. Till skillnad från sunniterna och shiiterna anser anhängarna till *Ahmadiyya* att deras grundare Mirza Ghulam också skall betraktas som profet. Denna uppfattning strider mot merparten av världens muslimer uppfattning om att Muhammed var den siste av alla profeter, dvs. han var profeternas segil.” (Larsson i Tufte red. 2003 s. 237)
- hadith* profettraditionen, omfattande nedskrivna litteratur om vad profeten anses ha sagt och gjort (plural: ahadith)
- salafi* Islamisk rörelse med rötter i wahhabismen. Ordet *salaf* betyder de tre första generationerna muslimer. Som rörelse tar salafi avstånd från rättskolorna och menar att man skall tolka Koranen och profetens *sunna* direkt utan mellanhänder, för att veta hur man skall leva som muslim. Detta för att undvika förvanskade tolkningar och religiösa innovationer, så kallad *bida*. Salafiter är formalister i den meningen att de följer profetens sunna bokstavligt, vilket särskilt gäller dess yttre uttryck. (Roald 2005)
- sufism* Förenklat betecknat som ”islamisk mysticism” i en västerländsk kontext. ”The original sense of sufi seems to have been ’one who wears wool’. By eighth century the word was sometimes applied to Muslims whose ascetic inclinations led them to wear coarse and uncomfortable woollen garments. ... In general, the Sufis have looked upon themselves as Muslims who take seriously God’s call to perceive his presence both in the world and in the self. They tend to stress inwardness over outwardness, contemplation over action, spiritual development over legalism, and cultivation of the soul over social interaction.” (Esposito ed, 1995, Del 4, s. 102-103)
- Sunni och shia* ”Sunni och Shia är betäckningen på de två stora huvudriktningarna inom islam. Splittringen mellan dessa två grenar av islam uppstod strax efter profeten Muhammeds död år 632 e.v.t. Skillnaden mellan sunni och shia handlar framförallt om synen på ledarskapet. Enligt shia måste den som leder den muslimska församlingen (umma) vara släkt med profeten Muhammed medan sunniterna istället betonar att den mest lämpliga personen skall leda muslimerna. Numerärt sett är sunniterna i majoritet medan shiiterna är i numerär minoritet.” (Larsson i Tufte red. 2003 s. 237)

umma Den muslimska gemenskapen/församlingen. ”Muslim community. A fundamental concept in Islam, expressing the essential unity and theoretical equality of Muslims from diverse cultural and geographical settings. In the *Quran*, designates people to whom God has sent a prophet or people who are objects of a divine plan of salvation.” (Esposito ed. 2003)

KÄLLOR

- Ardeshir vill öppna homomoské i Göteborg. (2012, 20 december) *Nyheter 24*. Hämtad den 10 maj 2013 från: <http://nyheter24.se/nyheter/inrikes/734829-ardeshir-vill-oppna-homomoske-i-goteborg>
- Bauman, Z. (2007) *Consuming Life*. Cambridge, Polity
- Borell, K. (2012) *Islamofobiska fördomar och hatbrott: En kunskapsöversikt*. Stockholm, Nämnden för statligt stöd till trossamfund - SST:s skriftserie nr 1.
- Bunt, G. (2000) *Virtually Islamic – Computer-mediated Communication and Cyber Islamic Enviroments*. Cardiff: University of Wales Press.
- Bunt, G. (2006) "CyberMuslim UK: Islam, UK Muslim Communities and Cyberspace".
I Larsson ed. *Religious Communities on the Internet*. Uppsala, Universitetstryckeriet, s. 11- 29.
- Bunt, G. (2009) *iMuslims: Rewiring the House of Islam*. London: Hurst.
- Brasher, B. (2001) *Give Me That Online Religion.*, San Fransisco, Jossey-Bass.
- Campbell, H. A. (2004) Challenges Created by Online Religious Networks. *Journal of Media and Religion*, 3(2), 81-99.
- Campbell, H. A. (2010) *When religion meets new media*. New York, Routledge.
- Campbell, H. A. (2011) Understanding the Relationship between Religion Online and Offline in a Networked Society. *Journal of the American Academy of Religion*. 80(1), 64-93.
- Cowan, D. E. (2011) "The Internet". I Stausberg, M. & Engler, S. *The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion*. New York, Routledge.
- Dahlkvist, V. (2010) *Svensk cyberislam: en kvalitativ undersökning av svenska islamiska webbsidor* C-uppsats, Lärarutbildningen, Kristianstads Universitet.
- Dawson L. L. & Cowan E. D. (2004) *Religion online – Finding Faith on the Internet*. London, Routledge.
- Eickelman D. F. & Anderson J.W. (ed.) (2003) *New Media in the Muslim world*. Bloomington Ind., Indiana University Press.
- Eickelman, D. F. & Salvatore A. (2002) The public sphere and Muslim identities. *European Journal of Sociology*, 43(1), 92-115.
- Esposito, J. L. (Red.). (1995) *The Oxford Encyclopedia of the Modern Muslim World*. New York, Oxford University Press.
- Esposito, J. L. (2012) *The Oxford Dictionary of Islam* Online version. Oxford University Press.
- Fler kristna väljer att bli muslimer (2007, 19 november) *Svenska Dagbladet*. Hämtat den 3 maj 2013 från: http://www.svd.se/nyheter/inrikes/fler-kristna-valjer-att-bli-muslimer_607319.svd
- Gardell, M. (2010) *Islamofobi* Stockholm, Leopard.
- Ge inga bidrag till hatet (2011, 13 juli) *Svenska Dagbladet* Hämtat den 24 maj 2013 från: http://www.svd.se/opinion/ledarsidan/ge-inga-bidrag-till-hatet_6315534.svd

- Giddens, A. (1999) *Modernitet och självidentitet. Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg, Daidalos.
- Halldén, P. (2006) "Militant Salafism on the Internet: 'Alneda.com' and the Legacy of Yusuf al-'Ayyiri" I Larsson ed. *Religious Communities on the Internet*. Uppsala, Swedish Science Press, s. 11- 29.
- Judar och muslimer diskrimineras (2011, 22 augusti) *Svenska Dagbladet*. Hämtat den 24 april 2013 från: http://www.svd.se/nyheter/inrikes/judar-och-muslimer-diskrimineras_6406469.svd
- Kontroversiell förening läggs ner (2013, 14 februari) *Göteborgs Posten* s. 9.
- Larsson, G. (2002) *Virtuell religion – Globalisering och Internet*. Lund, Studentlitteratur.
- Larsson, G. (2003) "Svenska cybermuslimska miljöer i början av det 21 århundradet." I Tuft, T. (red). *Medierne, minoriteterne og det multikulturelle samfund. Skandinaviske perspektiver*. Göteborg, NORDICOM, s. 227-239.
- Larsson, G. (2011) *Muslims and the New Media – Historical and Contemporary Debates* Surrey, Ashgate.
- Larsson, G. ed. (2006) *Religious Communities on the Internet*. Uppsala, Swedish Science Press.
- Larsson, G. (2005) "Att söka Gud på nätet – Metodologiska, teoretiska och empiriska ansatser" I Svanberg, I (red.) *Gud på nätet - Studier av cyberreligion*. Uppsala, Swedish Science Press, s. 10-39.
- Larsson, G. (2009) "Muslimer och islam – tolkningar mellan segregation och integration". I Andersson, D. & Sander, Å. *Det mångreligiösa Sverige: Ett landskap i förändring*. Lund, Studentlitteratur, s. 463-519.
- Larsson, G. Thurfjell, D (2013) *Shia i Sverige – en kunskapsöversikt*. Stockholm, SST (I tryck).
- Lyon, D. (2000) *Jesus in Disneyland - Religion in Postmodern times*. Cambridge, Blackwell Publishers.
- Lövheim, M. (2006) "Inledning". I Larsson G, Lövheim, M. & Linderman, L. *Religion och Medier – några perspektiv*. Lund, Studentlitteratur.
- Lövheim, M. (2011) *Mediatization of religion: A critical appraisal*. Culture and Religion: An Interdisciplinary Journal.
- Mattias Gardell – Islamofobi (2010 9 november) *Göteborgs Posten*. Hämtat den 23 maj 2013 från: <http://www.gp.se/kulturojje/litteratur/1.486779-mattias-gardell-islamofobi>
- Migrationsinfo, *Islam*. Hämtat den 24 april 2013 från: <http://www.migrationsinfo.se/demografi/religionstillhorighet/islam/>
- Nordicom Sverige, *Internetbarometer 2011*. Hämtad 27 november 2012 från: http://www.nordicom.gu.se/common/publ_pdf/363_Internetbarometer%202011.pdf
- O'Leary, S. D. (1996) Cyberspace as sacred space: communicating religion on computer networks. *Journal of the American Academy of Religion* 64(4): 781-808.
- Sen, A. *Identitet och våld: illusionen om ödet*. Göteborg, Daidalos.
- SST - Nämnden för Statligt Stöd till Trossamfund, *Statistik 2011*. Hämtad den 9 maj 2013 från: <http://www.sst.a.se/statistik/statistik2011.4.4bf439da1355ecafdd2243b.html>
- Radio Islam tillbaka i etern (1996) *Expo* Hämtat den 23 maj 2013 från: http://expo.se/2003/radio-islam-tillbaka-i-etern_283.html

- Roald, A S, (2005) *Islam – Historia, tro och nytolkning*. Stockholm, Natur och kultur.
- Wheeler, D. (2002) Islam, Community, and the Internet: New possibilities in the digital age *Interface – The Journal for Education, Community and Values*. 2(2).
- Østergaard K, (2009) The process of Becoming Muslim: Ritalization and Embodiment, *Journal of ritual studies* 23(1).

APPENDIX

SVENSKA MUSLIMSKA NÄTSIDOR FEBRUARI 2013 (v. 7 – 8)

Nätsidorna är uppställda i alfabetisk ordning efter nätsidans namn (om inte annat anges). För att underlätta en överblick har jag har delat in nätsidorna under rubriker där jag funnit gemensamma nämnare mellan sidorna. Jag har också valt att lägga så kallade ”dottersidor” till en ”huvudsida” som undergrupper till den aktuella huvudsidan. På så sätt blir det tydligt att det finns flera sidor under samma organisation vilket gör att aktörer inte ser ut att vara fler än de faktiskt är.

INFORMATIONSSIDOR, NATIONELLA FÖRENINGSSIDOR, INSTITUT & FORUM

- 1. Abdel Karim Mats Cedelberg**
<http://www.abdelkarim.se/>
Notering: Cedelberg är svensk kalligraf.
- 2. Aksaa Islamutbildning – Islamutbildning för arbetslivet**
<http://www.islamutbildning.se/index.html>
Notering: Ledare – Mohammad Muslim Eneborg (sufier)
- 3. Al Ghazali-institutet – För islamiskt lärande**
<http://ghazali.se/>
- 4. Alhijab – Allt om slöjan**
<http://www.alhijab.se/>
- 5. Al-Ibadah**
<http://al-ibadah.com/admin/>
- 6. Al-Islam**
<http://al-islam.se/Default.aspx>
© Islamiska forskningscentret
- 7. Dars.se – Lektioner och föreläsningar om Islam på Svenska**
<http://dars.se/>
- 8. Dhikr.se – Åkallan och åminnelse från Koranen och Sunna**
<http://dhikr.se/>
Notering: I samarbete med Ibn Abbas Centret
- 9. Fatwa.se**
<http://fatwa.se/>
Notering: ©Ibn Abbas Centret
- 10. Fatwabanken/ Fråga Imamen**
<http://www.fatwabanken.se/>
Notering: Sidan hänvisar till nytt domännamn: <http://fragaimamen.se/>
Fråga Imamen ger svar på frågor om Islam i enlighet med Koranen och sunnah – i ljuset av hanafiskolans förståelse.
- 11. Förenade Islamiska Föreningar i Sverige**
<http://www.fifs.se/>
Notering. Grundat 1974 den första godkända muslimska riksorganisationen i Sverige.
- 12. Heartscience – En webbsida om Islamisk vetenskap unik i sitt sort.**
<http://www.heartscience.se/sv/>
Notering: upplagd av privatperson

13. Hikmainstitutet – En källa till visdom

<http://www.hikma.se/>

Föreläsningar, distanskurser, översättningar osv.

a. **Porten till kunskap**

<http://www.portentillkunskap.se/>

Notering: Nätsida för Hikmainstitutets medlemmar, kräver inloggningsuppgifter.

14. Islam.nu – Föreläsningar och artiklar om Islam på Svenska

<http://www.islam.nu/>

Notering: Samarbete med Ibn Abbas Centret.

15. ISLAM.nur.nu – En kunskapsdatabas om Islam.

<http://islam.nur.nu/>

Notering: Största delen information är skriven på engelska.

16. Islam.se

<http://islam.se/>

Följande nätsidor är ”dottersidor” till Islam.se:

a. **Salat.se Bönen – steg för steg.**

<http://salat.se/>

b. **Bilal.se Video & MP3 blogg**

<http://bilal.se/>

c. **SMS-Bilal**

<http://smsbilal.se/>

Notering: Islam.se lämpar sig enligt IslamGuiden för icke-muslimer.

17. IslamFokus – Videoföreläsningar på svenska

<http://www.islamfokus.se/>

18. Islamföreläsningar

<http://www.islamforelasningar.se/>

19. IslamGuide

<http://hem.bredband.net/nussi/Hem/Hem.html>

Notering – drivs av två tonårspojkar 19 respektive 14 år.

20. IslamGuiden.com

<http://islamguiden.com/>

Följande nätsidor är © IslamGuiden:

a. **Konvertitguiden.com**

<http://www.konvertitguiden.com/>

b. **Koranensbudskap.se**

<http://www.koranensbudskap.se/>

c. **Sahihalbukhari.se**

<http://www.sahihalbukhari.se/>

Haditsamling baserad på Imam Al-Bukharis (f. 194 i Uzbekistan) bok Sahih Al-Bukhari.

d. **Islamguidens Halalcertifiering**

<http://www.halalcertifiering.se/>

e. **Islamguidens Quaran Academy – Akademin för Korankunskap**

<http://www.quranacademy.se/>

21. Islamiska.org

<http://www.islamiska.org/>

22. Islamiskt Forum

<http://www.islamisktforum.se/>

23. **Islamfos.se Shafi'i – Frågor och svar om Islam**
<http://islamfos.se/>
24. **Islamic Info Sweden**
<http://www.islamicinfo.se/>
 a. **GratisKoran.se - Islamic Info Sweden**
<http://gratiskoran.se/>
 Delar ut gratis Koraner, Muhammed Knut Bernströms översättning *Koranens budskap*.
25. **IIF – Islamiska Informationsföreningen**
<http://www.islaminfo.se/om-iif.html>
26. **IFiS - Islamiska Förbundet Sverige**
<http://www.islamiskaforbundet.se/sv/>
27. **Islam Svarar**
<http://www.islam-svarar.se/>
 Notering: Sidan drivs av svenska muslimska kvinnor som konverterat (reverterat) till Islam och följer Ahlu-s-sunnati wal Jama'aa.
28. **Islamway – Det här är Mohammed**
<http://ar.islamway.net/mohammad/?lang=swd>
29. **Konvertitakuten – Av och för konvertiter till Islam**
<http://www.konvertitakuten.se/>
 a. **Konvertitakuten forum**
<http://www.konvertitakuten.se/forum/>
30. **Kultursällskapet Damas – För vårdandet av Islams språk, kultur och vetenskaper.**
<http://www.damas.st/>
31. **Muslimer.se – Islams budskap och rådgivning**
<http://www.muslimer.se/>
 Notering: Många referenser till al-Imam AbdulAziz ibn Baaz salafitisk lärd.
32. **Muslim.se – Allt om Islam och Muslimer**
<http://muslim.se/>
 Mentorerna för sidan är Shaykh Abo Ra'd, Imam i Gävles islamiska center och Shaykh Abo Talal imam i Göteborg och rektor för skolan Kunskapsljuset.
 a. **Arabiska Skolan – Lär dig arabiska.**
<http://arabiska.muslim.se/>
33. **MPF – Muslimskt Politiskt Forum**
<http://www.mpfsweden.se/>
34. **Noor Islam Net forum**
<http://www.noorislam.net/sv/forum/index.php?board=14.0>
35. **Profeten Muhammed**
<http://www.islamsprofet.se/>
36. **Rahma.se Islam - Barmhärtighetens religion**
<http://rahma.se/>
37. **Sista profeten – Muhammad nådens profet**
<http://www.sistaprofeten.se/>
38. **Studieförbundet Ibn Rushd**
<http://ibnrushd.se/>
39. **Svenska muslimer för fred och rättvisa**
<http://muslimerforfred.org/>

- 40. Svenska muslimers Forum
<http://svenskmuslim.se/forum3/>
- 41. SMR – Sveriges Muslimska råd
<http://sverigesmuslimskarad.se/page8.html>
Notering: Sidan under konstruktion.
- 42. Swedish United Dawah Center
<http://www.sudc.se/>
- 43. Talim.se – Porten till islamisk kunskap.
<http://talim.se/>
- 44. Quranaudio.se
<http://www.quranaudio.se/>

Notering: Jag har funnit två tydligt sammakopplade ”länkgrupper” bland några de ovanstående nätsidorna:

1. Följande sidor länkar alla till varandra och inga andra sidor: Al Ghazali-institutet, Dars.se, Kultursällskapet Damas, Islamfos.se, Fragaimamen.se, Rahma.se och Talim.se. Al Ghazali (1058-1111) som den förstnämnda sidan refererar till, var en sufier verksam i Bagdad på tusentalet. Flera av sidorna lyfter dessutom fram principer för *taṣawwuf* (arabiska för sufism) och refererar till sufiska lärde vilket tyder på att de sympatiserar med och vill lyfta fram sufism som en viktig gren inom islam.
2. De sidor som uttryckligen har en salafitisk inriktning (se nedan) länkar till Islam.nu, islamsprofet.se, och fatwa.se vilket tyder på att även dessa sidor kan ha en sådan inriktning. Ibn Abbas Centret som ligger bakom fatwa.se, islam.nu, dhikr.se är inte uttalat salafitiska men har startat sidan salafisystrar.se och samarbetar med sidan ibnbaz.se som är salafitisk.

GEOGRAFISKT KNUTNA FÖRENINGAR/FÖRSAMLINGAR/ORGANISATIONER Rangordnade i bokstavsordning efter ort.

- 45. Islamiska församlingen i Brandbergen, Haninge Stockholm.
<http://islamiskafors.com/>
- 46. GIC - Gävle Islamiska Center
<http://gavle.muslim.se/>
- 47. Aishas döttrar – Ideell förening för muslimska kvinnor i Göteborg.
<http://aishasdottrar.se/>
- 48. Göteborgs Moské – Sveriges Muslimska Stiftelse
<http://www.goteborgsmoske.se/>
- 49. Dawahskola – Islamiskaskolanföreningen (Göteborg)
<http://medlem.spray.se/dawahskola/index1.htm>
- 50. MKIF – Muslimska Kvinnors Idrottsförening (Göteborg)
<http://mkif.se/>
Notering: MKIF anordnar simträning för muslimska kvinnor i Göteborg.
- 51. Halmstad moské
<http://halmstadmoske.se/>
- 52. Husby Islamiska Kultur Center
<http://www.husbymoske.se/>
Notering: Husby Islamiska Kultur Center driver ett mosképrojekt.

- 53. Jönköpings Islamiska församling**
<http://islamjkpg.se/>
- 54. Islamiska kulturcentret i Lund**
<http://islamlund.net/index.php/sv/>
- 55. Islamic Center i Malmö**
<http://www.mosken.se/>
- 56. Svensk Afghansk församling – En församling för alla muslimer (Malmö)**
<http://www.saforsamling.se/>
- 57. Märsta Moské – Islamiska kulturföreningen i Märsta**
<http://www.ikfm.se/>
- 58. Masjid Ahlal Bait Märsta Sweden – Pakistanska Islamiska Kulturföreningen**
<http://ahlalbait.se/>
 Notering: Nätsidan skriven på engelska men riktar sig till personer i Sverige.
- 59. Norrköpings Islamiska Center**
<http://norrkoping.muslim.se/>
 Notering: Norrköpings Islamiska Center driver ett mosképrojekt.
- 60. Skövde Moské – Skövde Seyyidina Hamza Moské och Kulturhus**
<http://www.skovdemoske.org/>
- 61. Islamiska Föreningen i Stockholm (Stockholms Moské)**
<http://www.ifstockholm.se/>
- 62. Masjid Aysha - Skandinaviska Islamiska Organisationen (Stockholm)**
<http://www.aysha.se/file/Hem.html>
 Notering: Imam – Mohammad Muslim Eneborg (sufier)
- 63. IKKC - Islamiskt Kurdiskt Kulturcentrum (Stockholm)**
<http://www.ikkc.se/> (Notering – IslamGuiden.com anges stå för sidans design)
- 64. Södra Skärholmens nya moské med aktivitetshus**
<http://skarholmensmoske.se/>
 Notering: Församlingen driver ett mosképrojekt.
- 65. Islamiska föreningen i Södermanland**
<http://www.ifisl.se/>
 Notering: Islamiska föreningen i Södermanland tillhör Al-Rahman Moské Eskilstuna.
- 66. Islamiska Kulturföreningen i Trollhättan**
<http://www.muslimtrollhattan.se/index.html>
 Notering: Deras gamla webbadress <http://hem.passagen.se/tikf/> ligger kvar men har inte uppdaterats sedan 2003.
- 67. Uppsala moské**
http://uppsalamoske.se/_pan/default.asp
- 68. Växjö Islamiska Center och Islamiska skola**
<http://www.mosque.se/sv.html>
 Notering: Växjö Islamiska Center driver ett mosképrojekt.
- 69. Västerås Islamiska Center**
<http://www.vasteramoske.se/>
- 70. Stiftelsen Örebro moské**
<http://orebromoske.se/>

NÄTSIDOR FÖR BARN SAMT UNGDOMSFÖRENINGAR

- 71. Al-Salam sportklubb**
<http://www.alsalaam.se/page1002.html>

72. Islams Barn – Dyrka Allah

<http://www.islamsbarn.se/>

73. MTFM - Muslimska Tjejföreningen i Märsta

<http://www.islamguiden.com/mtfm/>

74. Muslimska Ungdomsföreningen Uppsala

<http://www.mufu.se/>

Notering: Sidan är under konstruktion.

75. SUM – Sveriges Unga Muslimer

<http://ungamuslimer.se/>

76. TUFF – Troende Unga Framtida Förebilder

<http://www.tuff-forening.se/>

Notering: TUFF publicerade 13-02-2013 ett meddelande på nätsidans förstasida där de förklarar att de lägger ner sin verksamhet för gott på grund av vad de upplevt som stigmatisering och felaktiga anklagelser från media (kopplingar till Bellevuemoskén, terrorism etcetera).

SHIITISKA NÄTSIDOR

77. Al-Hadi Ungdomsförening

<http://www.al-hadi.se/v3/>

78. Den Väntades Vänner – Må Allah påskynda Imam Mahdis (AJ) återkomst

<http://dvv.se/>

Följande nätsidor är ©Den Väntades Vänner:

a. **IslamPortalen.se**

<http://www.islamportalen.se/>

b. **Islamopedia.se**

<http://islamopedia.se/>

c. **Duaa.se**

<http://duaa.se/>

d. **Sunnah.se – ”I GUDS sändebud har ni ett gott föredöme” (33:21)**

<http://sunnah.se/>

e. **MinHijab.nu**

<http://minhijab.nu/>

f. **Azan.se - Kallelsen till Allah**

<http://azan.se/>

g. **Profeten.nu**

<http://profeten.nu/>

h. **ImamAli.se**

<http://imamali.se/>

i. **Fatima Zahra (A) – Världens kvinnors mästarinna**

<http://fatimazahra.se/>

j. **Iman Hassan (A) – Den givmilde av Ahl al-Bait (A)**

<http://imamhassan.se/>

k. **Imam Sajjad (A) – Tillbedjarnas mästare**

<http://imamsajjad.se/>

l. **Imam Mahdi**

<http://imammahdi.se/>

m. **IslamsLjus.se – Ljus över ljus**

<http://islamsljus.se/>

n. **Karbala.se – Varje dag är Ashura, varje land är Karbala**

<http://karbala.se/>

- o. **DVV Kultur**
<http://dvvkultur.se/>
- p. **DVV-UNG**
<http://dvvung.se/>

79. Imam Ali Islamic Center (IAC Sweden)

<http://www.imamalicenter.se/> (Järfälla)

80. Nahjul Balagha

<http://www.nahj.se/>

Notering: Sida för svensk översättning av den shiitisk urkunden Nahjul Balagha.

81. Systerskap.com

<http://systerskap.com/>

- a. **Systerskapsforumet –En mötesplats för kvinnor med intresse för att diskutera islam**

<http://systerskap.com/forum/>

SUFISKA NÄTSIDOR

82. Darqawiyah Sverige

<http://darqawi.se/>

Notering: Hänvisar till zawiyah (samlingsplats för sufier) i Malmö för dhikr (åkallan, åminnelse).

83. ICC Sweden

<http://iccs sweden.com/Sven.html>

84. Nimatullahi Sufi Order

<http://www.nimatullahi.org/se/>

Notering: Nimatullah är en sufimästare från Iran verksam på 1400-talet.

85. Sufiernas väg

<http://sufismen.wordpress.com/>

SALAFITISKA NÄTSIDOR

86. Dur'an Sunnah as-Salaf as-Sâlih – Islam enligt Salaf

<http://darulhadith.com/>

87. IBN BAZ – Utmed de lärdas uttalanden

<http://www.ibnbaz.se/>

Notering: Imam AbdulAziz ibn Baaz, som sidans namn refererar till, är en salafitisk lärd. Sidan samarbetar med Ibn Abbas Centret och har en mängd frågor och svar hämtade från darulhadith.com.

88. Salafi.se

<http://salafi.se/>

Notering: Sidan är under konstruktion. Hänvisar till islam.nu, islamsprofet.se och fatwa.se.

89. Salafi Sverige – Sprider rätt Islam till Sverige

<http://salafisverige.wordpress.com/>

Notering: Sidan står stilla men parkerar domännamnet salafisverige så ingen annan skall ta det. Hänvisar till darulhadith.com, islam.nu, islamsprofet.se och fatwa.se.

90. Salafisystrar – Där kunskap går före tal och handling

<http://www.salafisystrar.se/>

Notering: I samarbete med Ibn Abbas Centret.

AHMADIYYA

91. Ahmadiyya Muslimska samfundet

<http://www.ahmadiyya.se/>

Notering: Nasirmoskén i Göteborg. Sidan har inga länkar till svenska sidor.

92. Majlis Khuddam-Ul-Ahmadiyya - MKA Sverige

<http://mkasverige.org/>

a. **Khuddam ul Ahmadiyya Sverige**

<http://www.khuddam.se/contents.php?area=atfal>

Notering: Underorganisation och ungdomsförbund till MKA Sverige

PORTALER

93. Birka – Islam i Sverige

<http://birka.st/>

94. Islamsbudskap.com – Din port till islams budskap på många språk.

<http://www.islamsbudskap.com/>

95. Moslim.se

<http://www.moslim.se/search.asp?search=svenska>

96. MuslimGuide.Se

<http://www.muslimguide.se/>

97. Start sida för muslimer

<http://www.startsidanformuslimer.se/>

WEBBUTIKER

98. DVV Shop – För att väcka och nära hjärta och själ

<http://dvvshop.se/>

Notering: Shiitisk webbutik © DVV.

99. Halal godis

<http://halalgodis.se/>

100. Nordic Muslim

<http://www.nordicmuslim.se/>

101. Salsabil

<http://www.salsabil.se/> (Kläder, böcker mm)

102. Semazen publications

<http://www.semazen.se/index.asp>

Notering: Nätshop för sufisk litteratur och musik.

103. Tahara – Enrich your faith. Skandinaviens största muslimska webbutik.

<http://www.tahara.se/>

ÖVRIGA SIDOR

104. Hadj Omra Resor

<http://hajj.se/Hajj/Hem.html>

Notering: Reseföretag som anordnar pilgrimsresor till Saudiarabien, tillhör Islamiska Förbundet i Sverige.

105. HalalDejt - Hitta muslimsk partner

<http://www.halaldejt.se/>

106. Homan

<http://www.homan.se/index.htm>

Notering: Stödorganisation för invandrade HBT-personer.

107. Islamic Relief Sverige

<http://www.islamic-relief.se/svenska/>

Notering: Hjälporganisation inspirerad av islamiska värderingar. Internationell NGO.

108. Mawlana Halal kött

<http://www.mawlanahalal.se/>

109. Swedish Mekteb Studieförening

<http://www.swedishmekteb.se/>

Notering: Driver söndagsskola, muslimsk montessoriskola och scoutverksamhet.

110. Radio Islam

<http://www.radioislam.net/islam/svenska/svensk.htm>

Totalt: 110 nätsidor + 30 ”dottersidor” = **140** nätsidor